

ცისკარი.

1865

ა გ ვ ი ს ტ ო .

წელიწადი მეცხრე.

წოდება თხსულებათა:

I—ქართული. ვახლი გამრეკელოვისა.

II—ლექები: 1, სიზმარი.—თ. მისეილ ფაგლენოვისა.

2, ჩიტი (თარგმანი).—მისივე.

III—ზოგიერთი შემტევა. თ. აღ. ვას. ქე არბულიანისა.

ცფილისს.

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

წინა სიტუაცია.

6. უოკელს ვატს, რომელიც შეუდგება რამე შრომას, თავში აქვს რამე ჭასრი და მიზეზი, რომლის გამოც ის შეუდგა შრომას. ეტყობა მეც მქონდა მიზეზი, რომლით შეუდგე მე ამ შრომას. რა არის პირველი და უკანასკნელი წინამძღომელი მიზეზი ჩემის შრომისა? ჩემის შრომის წინამძღომელი მიზეზი არის: საქართველოს და ქართველების სიუფარული. ამისგანაც მე შეუდგე ამ სტატის შედგენას. მე ამითი მინდა უჩვენო ჩვენს საზოგადოებას როგორც იმ ნაკლებეანებათაგანნი, რომელნიც სწორად შეინიშნებიან ჩვენს ცხოვრებაში, და რომელნიც ისე არიან ჩაფხულებული, რომ მას უურადლებას არ აქცევენ, რადგანაც ამ ნაკლებეანებას დიდის სნიდგან აქვსთ დასაწყისი და ხალხიც უფურებს მათ როგორც მიუცილებელს მხარეს ჩვენის ცხოვრებისას. მე ვამბობ მისთვის, რომ ამით მინდა მივაჩინო უურადება მკითხველებისა ამ ნაკლებეანებაზე, რომ შეძლებისა დაგვარ მოვსპოთ ისე როგორც რიგია.

ამ სტატიაში უფრო გამოყვანილია ჩვენის საზოგ-

დღეების მარტო ნაკლუდეკანება. მკითხველი მკითხამს: ჩუწნს სასოგადღებამი განს თუ მარტო სიტუდეა ჭ კარგიი ანათუერიო? მე მიუგებს: დშერთმა დამიფაროს ამ ჭს-რისაგან- კარგიც ბუვრია, მაგრამ მე კარგზე ამიტომ ანა ვთქვი რა თითქმის არც ერთი სიტუდეა, რომ კარგი ულ-ველთუზ კარგია, ამას დიდი ღამანაკი აღარ უნდა, ამას ვეველა დანასამს. ჩუწნი ცდა იმასე უნდა იუოს მიწოდელი, რომ ცუდი მსანე გასწორდექ, კარგს რაღა გასწორება უნდა. მე ამ სტატიაში ანა მქონდა აზრში ერთის რამელამე პირის აღწერა, მე აქ ვეცადე, რომ შეძეკრება ის ნაკლუდეკანებანი, რამელ-ნიც შენამნულა მრთელს საქართველში ჭ იშერეთში, ამ გვარი ფორმა მიგვტი ამიტომ რომ ვბოვე უფრო აღ-ვილათა, ფაქტები უფრო ერთმანერთს ებმიან ჭ წასაკო-თხათაც არ არის ისე მონაწეენი, რგორც რომ მარტო ფაქტების აღწერა რიგზე, ერთი მეორის შემდეგ. რაც შეეხება მხატრულს ჭ ხსნა რამე რატატურს მხარეს, ამ სტატიას ანა ვითანი პრეტენზია ანა აქუნ.

ვ. გამრეკელავი.

ივლისის 19-ს 1864 წელს.

ქ. მოხელოვი.

ქ ა რ თ ვ ე ლ ი .

თავი პირველი.

6.

თავადი ბაქარ: შეტრამე იყო დიდის ყმისა ღ მამულისა
პატრონი; თავის სიცოცხლეში მარტო იმაზე ფიქრობდა,
რომ როგორმე შეემატებინა თავის მამულისა ღ ფუფუნის-
თხს. მაგრამ რომ გუკითხათ რისთვის ზრუნავდა ის, მს-
შინვე მოგსწენებდათ, რომ დიდის ოჯახის პატრონი გა-
სლავარო (მისი ოჯახი შესდგებოდა ცოლისაგან, შატრანა
კაჟიშვილისაგან ღ ათ თუ თხუთმეტ ბიჭებს ღ გოგონები-
დგან, რომელთაც არა ვითარცა სქემე არა ქქონდათ იმის
სახლში, გარდა იმისა რომ შესტყეოდნენ თავის ბატონს
ღ ქაღაბტონს, ღ აკეთებდნენ სუფეგლანი იმ სქემეს, რომ-
ლის გაკეთებაც ერთს კარგს მოსამსახურეს ადვილათ შე-
უძლია. მაგრამ, როგორც მოგსწენებათ, უამისოთ არ
შეიძლება, თავადი გასლავსთ, მის ძამა შანას ასე უცხოვრია
ღ იმას სხუა ნაირათ არ შეუძლიან, დასცინებენ. საკვრვე-
ლი ეს არის: თითონ იყო პრაქტიკული კაცი, რომელიც
სიმდიდრესე ფიქრობდა; ამოდუნა შუშა სალსი იმის სე-
ლში იყვნენ, მაგრამ ამით არც თავისთვის ამუშავებდა ღ
არც ამდევდა ნებას, რომ მათ ემუშავნათ თავიანთთვის,

ამიტომ რომ იმუშავს და შექვივნენ თავიანთ ღირსი ცოდნით, რომელიც, ვინ იცის, სანდისსან ულუკა ჰურთათაც ვეაწნენ, ერთგნით იმითი, რომ რომელიც მუშავატი იყო სასლში ბატონისაგან იყო გაუკანიალი, მეორეთ მითი, რომ რომელიც სულეიერები იყვნენ სასლში, უნდა ემუშავნათ და გადაესადათ სსჟა და სსჟა ბეკარა. ამასედ ჩვენნი თავადი არა სწუსდებოდა, რადგანაც ის თავის გლეხს ისე სადიდა როგორც სარს ანუ ცხენს, რომელიც ამიტომ არიან გაჩენილნი, რომ იმუშავონ მისთვის და განბრავდნენ მისი სიმდიდრე; და თუ გლეხებიც ისეთი სალხი არიან, როგორც მისი ბრწინავალება, თუ ეგრეთვე მომივდებათ, მოწყურდებათ, ტანსაცმელი მოუწდებათ, როგორც იმას, ეს არ ეკონა მას, და ამიტომ ის გლეხის სამუშავარსწყოველთვს უყურებდა ისე, როგორც თავის საკუთარებას: და თითონეი თასს როგორ აიღებდა სელში რადგანაც მისი ბრწინავალე სელეები არ იყვნენ შესწევლნი ამ გვარს დაბაღს მუშაობასედ (სწორეთ მოგასხენათ იმას სრულებით არა ქონდა გავება, თუ რაში შდგომარეობს მაღალი მუშაობა), და არც მის მამა შაშას უმუშავნათ ამ გვარათ. ზრუნამდა მარტო სასმელზე და საცმელზე, როგორც ცხენი და . . . და სსჟა არა იცისრა და ცოდნაცკი რათ უნდა, რადგანაც მისს მამა შაშას არა სცოდნათ რა. იმასი რა საქმეა თუ ეგრეთაში რა ხდება, თუ ანგლიაში ბრავიტმა რა ილაშარავა, თუ შარავში რა საქმეს შერებთან ულუ ივავრი და შიკარბი, თუ გარბინაღღიმი განათავისუფლა თავისი სამშობლო, თუ რომელიც რა მამინა მოიგონა, რომელიც მორუტანა

დიდი სარკებლობა მიწის შემუშავებას, ღ სსუა ღ სსუა. ამ გუარნი სჩქეები რა მისი სჩქეა! მისი მამა შაშა არა ეოთვილან მსწავლეულნი ღ იმასაც რათ უნდა. ის ანბობს: კაცმა რომ ბეერი იკითხოსო, გაგიყდებო ღ მას სიბიეე არ უნდა, მამასდაძე არც კითხვა უნდა ღ ამისგამო არც განათლება, რომელითაც კაცი განიწმევის მსეცი-საგან, მამასდაძე იმას არა სუყს რომ განიწმეოს ადამი-ანობით, მამასდაძე ის.....

მე ვსვამდ რომ მკითხველი აზიარებს ჩემს განვიცხებას მისთვის, რომ თითქო ჩემს აღწერაში ჭზოვა შეუთანხმწო-რებლობა, წინააღმდეგი ჭზრები, თუ ვერ ვხედავ რომ ის კაცი იყო იმისთანა, რომელიც ჭრუნამდა თავის სიმ-დიდრის განმრავლებასე, ე. ი. ვაჭარი იყო მეთქი ღ ბოლოსკი შიკდაწირ ვამსტავსე მსეცსა. საუუარელო მკით-სველო, ესლავ მოგასხენებ რომ ეს არ არის წინააღმდე-გობა. ვაჭრობა არის ორ გვარი: ერთი შატროსნური, სი-ნიდისიანი, ღ მეორე არა შატროსნური, უსანიდისო, მსე-ცური, შირველი მდგომარეობს იმაში, რომელსაც კაპიტა-ლის შატრონი ვაჭრობს ღ თავის კაპიტალს აძლევს სო-მიერს სარკებლობას ღ ამითი არც ავიწროებს სსუას ღ მოაქებს კარგი შემწეობა ღ სარკებლობა ეველასათვ, ამი-სთვის რომ ის თავისის კაპიტალთ კვისრულებს იმ მო-თხერხილებაებს, რომელთაც დაკმაყოფილება ჩქსნ არ შეგვიძლიან, რადგანაც ჩქსნ არა გვაქვს ამისთანა შეძლე-ბა, რომ სსუა ადგილებიდან მოვიტანოთ ის, რაც ჩქსნ-თვის საჭიროა ღ გავიტანოთ რაც ჩქსნი ნამუშავარია. უკუქსლად კაპიტალი უნდა ღ მტერიკდი შეძლებით ამისა

ქმნა არ შეიძლება. აი შეხედეთ ამ გარემოებას და ცხადათ დაინახამთ თუ ვითარაი საჩუქებლობა მოაქვთ ჩუქნთვს იმათ. ჩუქნგანმა უკველთვს იმოდენი უნდა იმუშაოს, რომ ვარკი საზღო ქუქნდეს და სხვა და სხვა მოთხოვნილებები შეინახოს. მაგალითად: მე ვარ მიწის მუშა, მე მომეყვს პური; ვარდა პურისა ჩემთვის საჭიროა სხვა საჭმელი, ტანისამოსი და თავის გასხნა—განათლება. ცხადია რომ ამ დანაშეთს საჭიროებაში სხულები უნდა მოგვეხმარნენ და მე უნდა მოვეხმარო პურით.—მეორე გვარს ვაჭრობას მე დავარქვი არა პატრონისათ. ამ გვარი ვაჭრები აი რასა ცდილობენ: მუდამ მოატყუონ ის, რომლისაგანაც ვადულობს და რომელსაც მიჰყიდის, ის არ ზოგავს რომ შენი საცხოვრებელი სრულებით მან წაიღოს, მოატყუებით თუ მოხარვით სულ ერთია. ერთის სიტყვით ის ცდილობს, რომ შენ გაწიოს და თავის სიმდიდრესი შეუმატოს. ეს არას დროს არ იფიქრებს, რომ თავის ვაჭრობით სხვა რამე საჩუქებლობა მოიტანოს, მაგრამ პატრონისანი ვაჭარი უაჭველია იფიქრებს; რასაკვირველია ამ უკანახუნელს, თავის მძიმის დავკარ, კიდევ საჩუქებლობას აძლევს თავის თავს და ამაზედ არავის სმა არ ამოვლება.—ჩუქნი თავადი ეკუთვნოდა ამ მეორე გვარს ვაჭრებს.—

მივიდეთ და შევხედოთ იმის სახლს და გავშინჯოთ, ცხოვრებს ის როგორც კაცი თუ არა? ის ხდვას ქალაქითგან მომლოცებულს სოფელში, სადაც მოდის მშუქნიერი პური, ღვინო და ყოველი ნაყოფიერება, ერთის სიტყვით ის ადგილი გავს სამოთხეს. მითი განიხილვა ის სამოთხისაგან

რომ სამოთხეში მოხვედრი მონადი უმუშაოთ, სოფელშივე მუშაობა უნდა, სამოთხეში გლეხი ღ თავადი სულ ერთია, სოფელშივე თავადი ბატონია, არას არ აკეთებს ღ მდიდარია; გლეხი ამ დღით ოფელში გაწერული მუშაობასთან, ღ მეუდამ ღარბი. — ამ მშენებნიერს სოფელში სდგას ორ ეტაჟიანი სახლი, გარეშეო დიდის ღ განიერის ბაღო-ნით. ეს სახლი სდგას მაღლობზედ, საიდგანაც მოჩანს ღაბლა მშენებნიერი, ანკარა ღ ძალიან ჩქარი წყალი, წყალს გაღმა ყანები ღ მშენებნიერი კენახები, ამის იქით მოჩანს მადალი მთა, რომელიც არის დასურული ღრმა ტყით, ღ ზოგ ზოგანვი მოჩანს კლდიანი ადგილები. ამ მთაზე თავდება ერთის მხრივ გარნიზონტი. გაიხედამ მკარე მხარეს, დანისამ სოფელს, სადაც ქოხები გადასურულია ჩაღებით, ღ ზოგ ზოგი იმათგანნი სიძველისგან კიდევ წაბრძობილებულან, ეტეობა იმის პატრონს გლეხკაცს არა აქვს შეძლება რომ გასწოროს. ქოხების შუა მოჩანს კაკლის ღ ტანსვის სეები. ზოგ ქოხიდგან მოჩანს კომლი ღ ზოგიდან კი არა (ეს სადილობის დროა), სჩანს რომამათ პატრონებს დღეს სადილათ არა მოუმსადებიათარა, რის მიზეზისაგამო არ ვიცი, მე ვგონებ უქონლობის გამო უნდა იყოს. შენიშნეთ, რომ ამ სოფელში სდგანს საბატონო გლეხები, რომელთაც ბატონები ირინებუიან მდიდარ თავადის შჯებათ, რომელნიც გამდიდრდენ ამ გლეხების მუშაობითა ღ ახლა იმასაც არა ზრუნავენ, რომ იმ საწყალს ქოხი ექცეათ, შეკვირო ღ გაუკეთლო. — სოფლის გვერდზე დევს დიდი ადგილი სესილის ბაღებით ღ კენახებით, შეგხედოთ იმ სახლის ხიხლავს, საიდგანაც უყუ-

რეთ სოკელს, დაინახადთ ქეიტკინის კედელს, რომელიც ერტემის ბატონის სახლს ღ ღიდს; ესოხ; ესოში დიდი ადგილია გამკეუელი ცარიელი ღ მეორე მსარე უჭირადთ სესილეებს: ვამლისს, მსხლისს, კომშისს ღ სსჟსს; მიწასე მჟჟსნიერი გონდარი; ერთის სიტყვით საფესულში ერთი იქ წამოწოლა რათაც უნდა ღზრს(?) — ბატონის სახლის მოშორებით სდგან ერთი დიდი ფიცრის სახლი, გარედგანაც ღ შიგნიდგანაც გამურული კომლით, შუა ცეცხლით. ეს ცხადია სამსარეულოს ღ ამოდენა ბიჭების სადგომი რომელიც ერთსა ღ იმავე მდგომარეობაშია როგორც სამთარში, ეგრეთვე საფესულში ვარები სულ მუდამ ღია უნდა იყოს, თორემ კომლი დაგუბდება; მიწა ამ სახლში ანაფრით არ არის მოფენილი, ასე რომ სამთარში მუდამ სამინელი სინოტიოვა ღ რახკარეულია სიცივეში ამ სახლში ატარაჟენ მოსამხსურები როგორც სამთარს, ეგრეთვე საფესულს. ბატონის სახლი, როგორც ვთქვით ორ ეტაჟიანია, გარედგან არის დასატული სსჟს ღ სსჟს ნაირათ: გვერდებსედ დიდი გველეშაზების დასატულები, წინ ღ უკან დაჭრელებულია ისეთის კიტაიურის ფიგურებით, როგორებსაც სტამენ ჩანს. წყუთებსე შიგნით რამდენიმე ოთასები სრულებით უგემურათ მოწოებილები, შაღიერები სოგ სოგ ადგილას ჩამოხეულები, კედლებსე მრავალი სსჟს ღ სსჟს ნაირი იარაღები, სოგი კედელსედ უანგინები, რომელნიც ჰჟსსს ბატონს დაჩენია მამა შანისჯანს, ბაღკონსე ღ ოთასებში დაჩიან მრავალნი ძაღლები. ერთის სიტყვით ეს სახლი ფრადუკემურ კემოსე სუფევს, მეგრამ ამის პატრონს ამსედ კარგათ

ბლომით უნდა ქქონდეს ნასარჯია. რისგან წარმოს-
დგება, რომ ბერი ნასარჯია ღ სხელიკი გრომით
არა ღინს? ეს წარმოსდგება იმისგან, რომ იმან არ იცინ
რში მდგომარეობს არსიტეკტურა. აბა რაც ფულები და-
უსარჯია იმ სხელსე, ის მოესმარებინა სხუა ნაინათ: მო-
ეწვია არსიტეკტორი, კეითს მისგან რჩევა, ისეე ის ჯა-
მი დაესარჯა ღ ნასამღი, რომ ძალიან სანამოკონ იქნე-
ბოდა იმ სხელში შესვლა.—

ამ სხლის პატრონი, ჩუწნი თავადი, გასლამით ოცდა
თხუთმეტის წლის კაცი, ტანთ მაღალი ღ რივიანათ ნა-
სუქი, შუწნიერის წამოსადგის სხისს; სშირათ დაფიქრე-
ბულია სოლმე; მაგრამ ხაკვრელი ის არის: რა აქუს მას
საფიქრებელი: განა თუ ის დღიურს სხარდღოსედ ფიქ-
რობს? არა, რადგანაც იმას, ღუთის მადლით, ყოველიფე-
რი უსუათა აქუს. განა თუ ფიქრობს, რომ როგორმე
თავისი გლეხების მდგომარეობა გაასწოროს? არა, ამიტომ
რომ, მისის ჭარბით, ეს მისი საქმე არ არის; არა თუ
იმან უნდა იფიქროს გლეხების კეთილდღეობასე, არა,
გლეხებმა მუდამ უნდა იზრუნონ მისთს. განათუ ის ფიქრობს
თავის პატარა ვაყის განათლებასე? არა, იმის ვაყს განა-
თლება რათ უნდა; იმისი პაპები განათლებული თუ არ
იყვნენ, იმითომ ვერ გაუტარებიათ მისარულათ ეს წუთი
სოფელი. იმისი არბით, განათლება მარტო იმათთს
არის საჭირო, რომელთაც ლუკმა პურთ უჭირთ, ამათ
უნდა ისწავლან, რომ შევიდნენ სამსახურში, მწერლათ,
ჯამაგირსედ ღ ამითი იცსოკროს. განა თუ ის ფიქრობს,
რომ როგორმე მამულის მოკლამში შეიტანოს სხუა ღ სხუა

მშინები ღ სხუა ღ სხუა სისტემები, რომლითაც შეაკეთოს თავისი მამული ღ ამითი მოუტანას მრთელს მსარეს სარგებლობა? არა, ის მუშაობს როგორც უმუშავნიათ მის მამა ხანას, სხვის სარგებლობასთან იმასთან იმას რა კელი აქვს, ან იმისი რა ვაღია რომ სხვისათუხ, ან მრთელის მხარისათუხ იზრუნოს! არა, ის ფიქრობს თუ როგორ მოატყუოს სომესი, რომელიც მოსხულის დროს მოვა ღ იმისგან ღვინობა ღ ზურს იყიდის; ისეი არ იცის რომ სომესი თავის მხრით კვრუთუე ფიქრობს ღ სმიწათ ეს უკანასკნელი ატუუებს ზირგუღებს. მაგალითად: თავადს ან აზნაურს დასჭირდათ ფუღები მინათუხ, რომ რომელმე დღესასწაულსე კარვის ტანისამოხით გამოვიდეს, იარაღი კერცხლით ქქონდეს შემოხილი, რასკერკელია ცოლიც სულ ხბრემუში ღ მარგალიტებში უნდა იყოს, ვამბობ, დასჭირდა ფუღი ღ მიდის სომესთან. სომესი აძლევს ფუღს სარგებლით, მაგრამ სარგებელს ფუღათ არ ღებულობს; ეს ღებულობს ნატურით, ე. ი. ზურით ანუ ღვინით, ასე რომ სომესი რრ წელაწადმი გამოართმევს იმადენს სარგებელს, რამდენიც ფუღათ მიუცია, ღ რაც ფუღათ მიუცია ის თავის რიგსე უნდა გადაიხადოს. აზნაური ღ თავადი ამასე არა სწყობს, რადგანაც ზური ღ ღვინო შინა აქვსთ, ღ იმას არა ფიქრობენ რომ რასაც სარგებლით აძლევენ ის რომ გაჭყიდონ, არა თუ სარგებელს, არამედ თავნსაც გადაიხდიან. — ამ გვარი სომესების მოქმედება ძრეილ აწუხებს გლეხებს: მისცემს ერთს თუამანს ვაღათ ღ საწყაღმა გლეხმა მუდამ მოსხულის დროს უნდა აძლიოს ზური ღ ღვინო სარგებულში, რადგანაც ის კერ

ასერსებს ამ ფულებს ერთბაშით შეგროვებს და მისცემს ერთის სიტყვით ქართველი გლეხს უნდა და სომეხს ვაჭარს უნდა, რომელსაც, ვაჭარს, ჩამოაღენიძე თუმინის გულისათვის მუდამ ბეგარს უნდა აძლიოს. მე ამითი არ მინდა ვნთქებ რომ სარგებელი სულ არ უნდა აიღოს მეტქი, არა, აიღოს სარგებელი სომეხი და არ უნდა ფიქრობდეს რომ საჭიროებაში მოასწრო.

მე შევიტოვებ ვნთქვი, რომ ჩუქნი თავადი იყო მშუქნიერი სახის კაცი. როცა შინ იყო ტანზე ეტვა თეთრი ზეჩანტი და ფრიად განიერი მისი ამხანაგი. შევიდან ეტვა ასაღუსი ერთს დიღზე შეგროვული ქვეით. ჩიბუსი მუდამ გელის ეჭირს და როცა ჩიბუსი ჯაიცილებოდა, ბიჭი იქვე იდგა თუთუნის ქინით, მამინვე ჩამოართმევდა და მსწრაფლათ გაამსუქდა ჩიბუსს და მიართმევდა. თუ ტყვისლი არ იქნებოდა იმ ოთახში, ბიჭი გაიქცეოდა და გაღვიებულს ნაკურცლას მოაწებებებდა სეფის გულზე. — გარდა ამისა ბატონს ქქონდა ქართული კაბა ეზოლეტებით, რომელითაც კინაღამ სისხლი დაღვარა უკანასკნელ თათრებთან ომში. ერთი ამ კაბასთან შესაფერი ასაღუსი, შარვალი, რუსული ქუდი კოკარდით და სხვა შემკობილებანი. ამ ტანისამოსს იცავდა როცა სსწავან სტუმრათ წავიდოდა სოფელს. როცა ამ ტანისამოსით ჩავიდებოდა სოფელს შეგრობილებაში, საკრეველათ შეგროვებოდა მას სახე: იმისი სახე სატამდა ეჭოსა და იმავე დროს დიდს სიამოვნებას უსწრებულადას. — დიდი ღმერთის მოყვარე კანდათ: უოგელს კვირს დღე სადღარში წავიდოდა; მაგრამ, სწორეთ მოგასხენოთ, რომ კვეითსთ: რისთვის

დადის საყდარში რაში მდგომარეობას ლოცუა, რა არის ქრისტეს საწმენოება, — ის გერას მოგიკებათ, რადგანაც მან არ იცოდა დიდი მნიშვნელობა ქრისტეს სწავლისა და ეტყუებოდა ლოცვისა. ის დადიოდა საყდარში ამიტომ რომ ყველანი დადიოდნენ და თითონ თავის თავს ამასევე ან-გარეშს არას ღრის არ მოსთხოვდა.

შეგვხვდეთ იმის დღიურ ცნობებს. დილით ადრე სდ-გებოდა და როგორც ადგებოდა, ბიჭი მშინვე ტანისამოს მთავრებოდა; შემდეგ ზირის დაბანას შეუდგებოდა ზირის დაბანასე ემსახურებოდა მას ოთხი კაცი: ერთს ტანტი უჭირამს მეორე წყალს უსამს, მესამეს უჭირამს ზირისაოცი და მეოთხეს საკვე და სავარცხელი. რისთვის უნდა ამოდენი მოსამსახურე ზირის ბანასე? ამიტომ რომ ბიჭებს სსუა საქმე არა უჭინდათ და სოკს ბეგანათ ედვა ხელზე წყლის დასხმა და ამის მეტს ბიჭი არას აკეთებდა და არც არავინ მოსთხოვდა რასმეს. — შემდეგ ზირის დაბანას ისაუბრებდა. საუბრის შემდეგ იჯდა ეს კაცი ან ბაღვანზე, ან ეზოში დადიოდა ან ცხენზე შე-ჯდებოდა და წავიდოდა სადმე, რომ ღრის როგორცე გა-ეტარებინა სადილობადის. თავის დღეში ამის სასჯლი ნაბეჭდი გასეთი არავის უნახამს. თუ ღუთის ნიერი ვინმე შემოვიდოდა და ეტყოდა რამე ქრისტესის გარემოებას, რომელსედაც უყოველთს იცინოდა, თორემ თითონ არას წაიკითხამდა, რადგანაც რუსულათ კითხვა ამან არ იცოდა და ქართულ ენასეჭირა იბეჭდებოდა იმისთანა, რომელსაც უჭინდეს ამისათვის რამე ინტერესი. — ამ ღრის ან ეფი-ჭრის მამულისათვის, ან მოსავლისათვის; შენ არ მომიკედე, ამან უყვანდა მოურავი, რომელმანც იცოდა ვის სად უნდა

ემუშავან, როდის რა ბეგარს უნდა შეეგროვებინა, და ეს მოურავიც დიდი მატონისანი კაცი იყო: ბატონს აწაფურს მოჰპარამდა ერთის სიტყვით ბატონს აღარაფერი სჯემე აღარა რჩებოდა, რადგანაც ყოველისთვერი უმისოთაც კეთდებოდა ისე, როგორც კეთდებოდა იმის მამისა და შაშის დროს.—სადილობის დრო მთავრობდა სამსახურელოში დიდი ყალბაყალია. შუაში დიდი ცუცხელი ანთია და ამ ცუცხელზე სუთი ექვსი გოგო და ბიჭები არიან მისეულნი: ერთს უჭირამს დიდს სის შამიერზე აგებული ინდოური და ჩქარ ჩქარა ატრიალებს, რომ რომელიმე გვერდი არ დაეწვას; მეორე ქათამსა წვამს, მესამე მწვადებს აკეთებს და სს. ასეთი მზადებაა, რომ გვერდება თითქო დიდი წვეულება აქვს ამის მატონსო. სწორეთ მოგახსენო ჩუქნს თავადს ძალიან უყვარდა კარგათ სმა და ჭმა, ეს სისიათიცა ჭქანდა, რომ მატონ არ შეეძლო სადილის ჭამა, მუდამ ორი ანუ სამი სტუმარი მანინ უნდა ჰყოლიო, რომ ღამურაში გაეტარებინა სადილი და შეუნიშნავთ დიდი დრო გახულიო ჭამაში, რომ უფრო ბლომათ ეჭამა და უფრო ბლომათ დაეღია. ამაში ღამურაში რაში მდგომარეობდა: მოიგონებდნენ წარსულს დროებს დიდის ქებით და აგონებდნენ ისლანდელს განათლებულს საუკუნეს; ან ღამურაობდნენ ნადირობაზე და მწვერებზე; ან კარგ ცხენზე და იარაღზე და სხვა და სხვა ამ გვარ საგნებზე, რომელთაც, გარდა იმისა რომ ამ ღამურაში დიდი დრო გადიოდა, არა ვითარი სარგებლობა არა ჭქანდათ. იმათ უურებს თავისდღენი არ გაეგონათ ანგლიელების სიტყვები: რომ დრო კაპიტალიაო. სადილზედ რასაკრეულია, რამდენიმე ვაჟკაცი, წამოსაფეგი ბი-

ჭები დასტრიალებდნენ: ზოგი ღვინოს ასხამდა, ზოგს ერთნაირი საკმელო მოჭქონდა ზ ზოგს მეორე ნაირი. ისე რომ იმ ბიჭების შემხედვარს გული დაწვოდა, რომ ამისთანა ვაკვარები ასე უბრალოთ დროს ვარგაძენ: არც თავისთავს მუშაობენ ზ არც სხვისათვის.—

შემდეგ ამ მშენებლის სადილის ჩუქნი თავადი მიეტემა განსვენებას.— ეს სადილი სამუდამაა. მაგრამ სანტუკრესა მისი სადილი როდესაც დიდი წვეულება აქვს. ამ დროს გაიძვებოდა ბაჯონსე (რასაკურთხეა საფსულში) დიდი გრძელი სუფრა, რომელსედაც დაიწყებოდა ძალიან უსვათ შერი, იმოდენი რომ, არათუ იმათ, ვინც იქ იყვნენ მოწვეულნი, ეუფოდათ, არმედ რა იმოდენ სადსხაც; ვარდა ამისა ღვინოები საუკეთესო ბლამათ. სუფრის თავიდან ნასეკრამდის ეწეო დანანანგალი ზ სალოტუტები ზ დანამთენ ადგილსეკი არა. მოსალოვდა სადილის დრო ზ ყველანი მიიწვია სუფრისაკენ სასლის პატრონმა. თავსაში, თუ ვინ სად დაჯდეს, ვადის ვარგათ დრო რადგანაც უნდა დასხდნენ რიგსე, ე. ი. ვინც უფრო დიდი თავადია, ის უფრო სევით უნდა დაჯდეს, მის ქვეით უფრო დაბალი თავადი, შემდეგ არსაურები. ერთის სიოყუთ ეს საზოგადოება, როგორც ამ შემთხვევაში, ვგრეთვე სხუქნიშიაც, არჩუნებენ პატივის ცემას არა ჭკუის სიმდიდრის დაგვარ, არამედ დიდის ზ პატარის შთამამელობის დაგვარ ზ დიდ ზ პატარა თავად არსაურებისა.— როგორც იქნა დასხდნენ, მოსამსხურებუნი ბუსებოვით იჭკვიან; მასქნით ერთსა ზ იმავე დროს წვნიანი, საცივე, შემწვარი, ერთის სიტყვით სულ რაც სამსარეულოში რა-

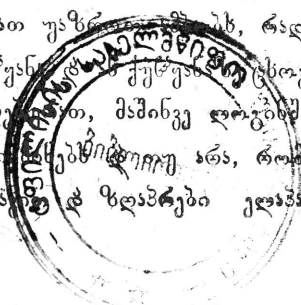
მკა, იმასვი არა თქვითებენ, რომ საჭმელი ცოცხა ცაცო-
 დება, გემო დაკარგება, არა, ისინი ხსობენ, რომ სუფ-
 რა სამსე უნდა იყოს და რაც უფრო სამსეთ იქნება,
 იმოდენით მეტი ქება მასწინძელს, თუ გინდ რომ მისი
 ნახევრის შუქმაც არ შეეძლოთ იქ მეოთ. უნდა თქვან
 რომ ჩუქნი მასწინძელი ჰურადიაო! ამ გუარს სადღეს
 სტუმრები საჭმელს უფრო ცოცხს მიირთმევენ, მაგრამ
 სამსგეროთ ღვინის დაძალება. გაიმართება სადღესმე-
 ლეობები: ვერ იმათი ვინც იქ სხედან, მეტე ნათესაგებისა,
 მეტე, როცა ესენიც გამოილევიან, კვდრების შესანდობელს
 დაიწეობენ. ასე რომ უეჭველათ რამდენიმე ათი სტაქანი
 უნდა დალიონ თუთოულმა იქ მსსდომმა. ხანდისხან რა-
 მდენმე სტაქნებს დადგამენ ერთად ზოდნობსე, და ან დი-
 დს უანწებს იმარებენ, და ეს ამოდენი ღვინო ერთად უნ-
 და მიირთვით, გინდა თუ არა სულ ერთია უნდა დალიო.
 ასე რომ ბუკის იქ მსსდომს არათუ იამება იქ ჯდომა,
 არამედ მართელი ეს ჰატვის ცემა შესაძთ შეეგრება. სა-
 კურველია ჩუქნიში ეს ჩუქნულება: ნებასვი არ ეძლევენ,
 რომ რამოდენიც გინდა სვა და სჭამო, არა, იმოდენი უნ-
 და სსა და ჭამო, რამდენიც სსჩესა სურს, ერთის სიტ-
 ვით ძალას ატანენ. სწორეთ მოგასსენო, სადაც ძალის
 დატანება, იქ არც სიამოვნება იქნება და არც კარ-
 გი რამ საჭმე გაკეთდება.—როცა ამ ჩუქნის თავადის
 სტუმრებს შეუვათ თავში ღვინის ძალა, მამინ დაიწეობენ
 სიძლეკას და ლაზარეს, ასე რომ ეველანი ლაზარეობენ
 და მსძენელივი არაუინა ჭყავთ.—ამს ემასიან ჩუქნიში ქე-
 იფს. ეს რა ქეფია და ან რა სიამოვნება ვისიამოვნოთ

სიძლეობით, სომიერის ჭმითა და სმით, სასიამოვნო ლა-
შარკით დრო გაატაროთ; აი რას ქქვია ქეიფი. ერთი
რომ ჩუქნ სიამოვნებით დროს გაატარებთ, ვიქეიფებთ,
და მეორე მსხმინძელს ის არ დააკლდება, რაც სრულიად
საჭირო არ არის.

მე მინასამს სოფლებში ყმაწვლი აწინაუძღვლები. რო-
დომელთაც სხვა არა ვითარე საქმე არა აქვით, გარდა
იძისა, რომ სხვა ქეიფი იქნება: ან ქორწილი, ან ნათ-
ლობა, ან ტირილი, — ისინი ყოველგან არიან კარგის ც-
ხენებით, კარგის იარაღით, თითონაც მშუქნიერი წამო-
სადგენი ყმაწვილები არიან. ესენი ღსინში მოკლენ — ღსინ-
ნობენ, ძღვრებენ, სუძრობით საღსს აცინებენ; ტირილ-
ში წავლენ — სტირიან, გული ეწვის მეჭედრისათვის თუ
არა სულ ერთია ერთის სიტყვით, როგორც ანობენ,
ამკენებენ ამ გვაწს შეკრებულებას. მაგრამ რა გამოდის
აქედან: ეს საღსი დიდათ საბრალონი არიან, არაფრის
გატება არა აქვთ, გარდა სევით ნათქვამისა; წერა და ვით-
სრეს არ იციან; ამით არ იციან არა ვითარე მუშა-
ობა; ცხოვრებენ ვითარცა ძცენარები და სჭამენ სხვის ნა-
მუშავარს. წყილი ნათქვამი ქეიფნარი ქეიფები ჩუქნში იმუ-
ხთი არ არის. — ასლა ვიფიქროთ ჩუქნ ამოდენა საღსი
რომ სრამენ და სჭამენ და სწევენ ამოდენა — ხარჯს, რა უფ-
ლება აქვით ამასე. მე უფლება მაქვს იმასე რაც მე მომიზ-
ოვნია ჩემის შრომით. მიმუშავნა. ჩემის თავით თუ სელებით
ამ ჩემის მოკებუფით ვიდევ შემიძლია^{და} ქეიფი გავსწიო და ვიდევ
ვიცხოვრო კარგათ, მაგრამ ამასთანავე მუდამ თავში უნდა
მქონდეს რომ სსრეს ვნება არაფრით არ მოუტანო, არა
თუ ვნება, არამედ უნდა გეტადო რომ შეძლების დაგვარ

შევეწიო, როგორც მე იმისგანაც მოველი შემწეობას. ეს უმჯავლი ჭეშმარიტებაა, როცა პატიოსნურათ ვატი ვაცხე ვწავა, უფრო სწამე ვარგათ წავა, როგორც ვრთისათვს, ვერეთვე შეორესათვს მე აქ ვევიქრობ არა მარტო არს შირსე.

ჩუწს ჩუწსს მოთხრობას ცოტა დავშორდით, დ არცა ვინამით, სხვა ვავაკულოთ. ბატონმა მიირთუვა სადილი დ მიეცა ვანსვენებას. სძინამს მანამ ეძინება, იმისთვს სულ ვრთია დიდს ხანს დამინებს თუ ცოტა ხანს, რადგანაც იმას დრო არ ვვარგება, ამიტომ იმას მუდამ დრო დავარგული აქუწ. ინება ვადვიდება, დ აი ბიჭები თავსე ადგანან ჩასაცმელათ დ შირის დსხანათ. ამ დროდან ვასმძის ქამამდის... სწორეთ მოვასხენეთ ვერას ვერ ვიტყვი რას შერება, ამიტომ რომ არათუარს არ შერება, არას არ ავეთებს. — ვასმძი მოითხოვა დ ვაემსადა ძიღს. ძიღის წინ უჭუწლათ ლოცულობს, მაგრამ რასე ლოცულობს, განა თუ ცოდვებზე? მას რომ ჭკითხლოთ, რასე ლოცულობს, მოვასხენებსთ, რომ ცოდვებს ვინანებო არა ჭკითხეთ რა ცოდვები აქუწ, ვერას ვეტყვისთ, ამიტომ რომ თითონაც ვერა სცნობს დ იმას ცოდვებათ არ მიანნია ის, როცა ჩუწს სემოთ ვხთქვით, ან ამას ვეტყვით, დ ან ვეტყვისთ რომ ვატი ქვეყანასე უცოდველი არ არისო, მაგრამ ამასაც დიდათ უაზრებობაა, რადგანაც არ ვსძის რა არის ქუწუნს ცოდვები, რადგანაც არ ვსძის ცოდვები. — ილოცა თუ არა თავისუფლათ, მაშინვე ლოცობს ჩაწება. თუ ეძინება მაშინვე მოსწივებს, არა, როგორღემ ბიჭი უნდა დავუდგეს თავსე დ სდამრები ელანაკობს მანამ

ტკბილათ დაკინება. აი, სხუჲსრელო მკითხველო, რაში მდგომარეობს ჩვენი დღიური ცხოვრება. —

ერთს მშუტნიერს საფსულის დიღას, ჩუტნი თავადი შემდეგ ჩაისა ღ კარგის საუზმის, წამოწოლილია ტასტზე ღ სელი დაუფენია მუთაქასე ღ ღრმათ ჩაფიქრებულა ამ დროს შემოდის მასთან ერთი ყმაწული კაცი, ეკრამი-ულაჲ ჩატმული, თავს უგრავს მას ღ ჭკითსავს წამოწო-ლილს თავადს, თუ როგორ მშუდობით ბძანდება. თავადს ხასეყედ ეტყობა, რომ ძალიან არ ესამოვნა მას ამ ყმა-წული კაცის შემოხვლა, მაგრამ რა გაეწეობა უნდა მიი-ღოს. ამ ყმაწული კაცის მოკითხვასე ის მიუუკებს: გმად-ლობ, მკვი კარგათ ვარ, მაგრამ ეს ცუდი სასლი ამბები ძალიან მაწუსებენ, მე რამდენჯერ მითქვია: რომ რაღ დრო წინ მიდის, იმდენი ფუტდება მეთქი. ვის გაუგონია გლე-ხის განთავისუფლება, რადის მოხდენილს, ყმა თავისუ-ფალი ვის გაუგონია. სწორე მოგასხენოთ რამდენს ვიქ-ქრობ ღ ვერ გამიგია, ეს რა დროება მოვიდა უმტკბ-ლია სოფლის დასასრული მოასლოვდა.»

ყმაწუ. კაცი. «ბატონო რასა სწუხართ, მის სოფლის დასასრული, სოფლის დასრულება ვერ შორს არის. თქ-უტნი რცა ბძანებთ, მაგით ჩუტნი კანლოვდებით სამოთ-ხეს, სადაც ყოველი კაცი უნდა ტოლები უნდა იყენენ. ჩუტნი ხელმწიფის ბრძენი შტქმედება თქუტნი რათ გიკვი-როთ ეგრე თქუტნი უნდა გაიკვიროთ სხუა მსრით ღ დი-დი ქება შესწიროთ, როგორც ლოცამენ მას არათუ მარ-ტო რუხეთი, არამედ მრთელი ქვეყანა. რასა ბძანებთ, ამოდენს ხალხის განთავისუფლება ხუმრობა სჲქმე გკონიათ,

იმან თავის მოქმედებით, ამოდენა სჯობი მხეცურ მდგომარეობისაგან გამოიყვანა კაცურ მდგომარეობაში; ხსენებთ გლეხებსა ჭქმით თავისუფლებას, ნება, რომ მოიხრკონ თავის შრომით თავისათვის სიმდიდრე, მიუწიონ განათლებას და გაატარონ ეს ცხოვრება კეთილათ. თორემ რასა გაუბნ ეს, კაცი კაცის ისე შეატარონია, როგორც მე ამ ჩემის სურთუებისა, რომელსაც მინდა გავედი, მინდა ასე მოვიხმარ, მინდა ისე. ასე არ იქნება, ცხადი სჩქმია, რომ გლეხი კაცი და თავადა და აზნაური, როგორც კაცი, ღუთის განიხილა. სრულებით ერთ ნაიწათ არიან; ეს რა გახდა, რომ ძალით დამიძორჩილეს და გამხადე ყმათ. ეს შესაძლებელი იყო როდესაც ქმნესანაზე სუფუკდა არა ჭეშმარიტება და განათლება. არამედ ძალა. ხსენებთ მადლით გამოიცვალა დრო და ყველამ სცნეს, რომ კაციკაცის ყმათ არ შეიძლება.»

თავადა. «თქმენ კარგათ ლაშარაკობით, მაგრამ მე თქნი ლაშარაკისაგან ვერა გავიგერა. თქმენ ბძანებთ, რომ ბატონი და ყმა სულ ერთ ნაირი კაცები არიანო. ერთნაირი, რომ ვიყოთ ის ჩემი ყმა აღარ იქნება,»

ყმაწ. კაცი. «მამ თქმენ მომეცით შეტოხანი სიტყუბა რომ თუ მე დავიმტკიცოთ, რომ ორნივე ერთ ნაირი ბძანდებით, მაშინ თანახმა გახდები გლეხების განთავისუფლებასე.»

ბატ. «მომიცია, მაგრამ ვერა მგონიავი რომ დამიმტკიცოთ, ამიტომ რომ ძნელი წარმოხადგენია, რომ გლეხიკაცი ჭკადეს თავადს.»

ყმაწ. კაცი. «ძნელი წარმოხადგენი არ გახლავთ, მის-

თვს ვინაც ცოტა რაჲე გაგება აქვს ბუნების, საგნებში და
 კაცური ნიჭი სჯიას აქვს. ეს ბუნებითი საგნები შემუშა-
 ვებულია მსწავლული კაცებისაგან, რომელთაც ისწავლეს და
 განიხვეს კაცები, როგორც თავადი ისე გლეხი, როგორც
 და მივიდნენ იმ კომპარტიებსაჲე, რომ
 ყოველი კაცი აწის შედგენილი ერთ ნაირი ნივთიულები-
 სიგან, რომ კაცის ძელებს (სველეს), როგორც თავადი-
 სის თჲე გლეხისას აწა ვითარი განსხვავება აწა აქვს,
 ერთი ერთმანერითან, რომ მათი მრავლები (რომლისაგა-
 ნაც შესდგება ხორცი) ეგრეთვე ერთ ნაირია, ორივეს
 ერთ ნაირი ნევრები აქვთ, სხუა და სხუა გრძნობებისა ორ-
 განიანი სულ ერთ ნაირათ აწი შედგენილნი, ე. ი. თავა-
 ლები, ყურები, ცხვირი, ენა და სხუა; რომ როგორც თავ-
 ვადი სედამს ისე გლეხიც, როგორც თავადს ესმის ისე
 გლეხს და სხუა ერთი სიტყვით ანატომიური განსხვავება
 მათში აწა ვითარი არ არისრა. ეგრეთვე არ არის განსხ-
 ვაება მათს ფიზიოლოგიურ ცხოვრებაშიც: რომ დარწმუნ-
 ნებული სართ, რომ გლეხიც ისე სჭამს, როგორც ბატონ-
 ნა, ორივენი სჭამენ ერთ ნაირათ და ამ საკმელისაგან
 ერთ ნაირათ ახლდება კაცის სხეული. ერთის სიტყვით
 მათში ანატომიური და ფიზიოლოგიური განსხვავება აწა
 ვითარი არ არის შესუდეთ მათ ფიზიოლოგიურს ცხოვრე-
 ბასაც. აქაც არა არის არა ვითარი განსხვავება: გლეხკაცსაც
 ისე შეუძლიან ფიქრი, როგორც ბატონს, ეგრეთვე სწავლა,
 ვერცთვე გრძნობს სიამოვნებას, ეგრეთვე უსიამოვნებას.....

ბატონ. თქვენს ძალიან ბევრი ილაპარაკეთ და სწორეთ
 მოგანსენოთ ბევრი ვერ გაგიტე თქვენს დამანახვეთ ისე-

თი განსხვავება, რომ მე^რ გავიგო. რა ვიცი რა არის ანატომია, ფიზიოლოგია და ფისიოლოგია.»

ყმაწ. ვატ. «თქვენს მართლსა ბძანებთ. ეს რისგან წარმოსდგება? იმისგან რომ არ გისწავლიათ თქვენ ეს საგნები, რომელნიც უოკელმან კაცმა უნდა იცოდეს, რადგანაც უამ საგნებთ თქვენ თქვენი თავის ცოდნა არ შეგიძლიანთ და ესკი ყველასე პირველი და ხანტერებსცა, რომ კაცმა ვერ თავისი თავი უნდა იცნას — მაგრამ მე ვეცდები რომ რამდენიც შეიძლება ცხადათქმავდესათ. აი მოიყვანეთ თქვენი სიმამრი თავადი დავით და მისი ძე-ურავი ბუკანი, რომელსაც როგორც თავადი დავითი, ეგრეთვე თქვენს უწოდებთ ჭკვიან კაცათ. ერთი ბატონია და მეორე ყმა, გააშიშვლეთ ორივე და დაყენეთ ერთათ და დაიწყეთ სინტეზა ორივესი თავადგან ფესვამდის თუ რამე განსხვავებასა ვხედავთ მათში: თავი ორივეს ერთნაირი აქვთ, ეგრეთვე თვალები, ცხვირი, ყურები და სს. თავის ნაწილები ტანზედაც ვერც განსხვავებას [იპოვნით, აჭამეთ ორივეს საჭმელი, ორივენი ერთ ნაირათ ხკამენ ერთ ნაირათ სვამენ, რასაც ერთი არა ხკამს, ეგრეთვე მეორეც. მაგალით: ქუჩის, სეს არც ერთი არა ხკამენ აბა ასედა თქვენს მიხევეთ რითი განსხვავდებათ თუ თქვენს მეტყვიით, რომ ბატონს უფრო ნაწნარი ტყავი აქვთ, ვინამ გულისხამ, აი რას მოგასხეებთ ამასე: დაყენეთ გულნიც ისეთ მდგომარეობაში როგორც ბატონი და მალე დაინახათ, იმასაც ტყავი გაუნაწნადება. იმას ტყავი ნაწნარი არა აქვს, ეს იმისგან წარმოსდგება რომ მას ვერანგი და სს. ტანისამოხის ისეთი ატვია, რომელნიც მე-

დამ სესამენ შინ ტანს ღ გარდა ამისა ისინი მუდამ მუ-
შაობაში არიან ღ უწმინდურ. ცხოვრებაში: ამისთანა ცხო-
ვრებაში, როგორც გლეხის ბატონიც. რომ ჩააყენოთ უე-
ჭველათ იმისაც იმისთანა ტყუილ გაუსდება. — სწავილოთ
მათი ჭკვა. აი ეს მაგალითი მე მოგიყვანეთ რომ ცხდათ
გიმტკიცებთ, რომ გლეხსაც შეუძლიან რომ თავადსე ჭკ-
ვიანი გასდეს, რადგანაც ამ მაგალითზე ამ გვარი აწი
თქმულს გან ბევრჯერ გამოგონია. რამოდენი მაგალითობა,
რომელიც აჩვენებენ, რომ ყმები დიდი მსწავლული კაცები
გამოვიდნენ. მამასამე. ამასედაც წინააღმდეგი არა გუთქ-
მისთ რა. ერთი სიტყვით გლეხი თავადისაგან როგორც
ბუნებითადა, კერძოვე ფსისოლოგიურათ არათი არ განი-
რსვიანს.»

ბატ. « გვ თქმულნი ღამანაკვი სწორეთ ჭკუასედა სწ-
ლოა, მაგრამ მანც კარგათ ვერ გაუიგე, ერთი მამანკეთ
გუთაყუბ, მე რომ ჩემი გლეხები გავათავისუფლო, რა სწ-
რებდობა ან მე ღ ან ჩემს შჯახს ღ შჯახს შჯახს.»

ჟმა. კაცი. «ბატონო, როგორ იქნება კერეთი ღამან-
აკვი, თქმულს სულ თქმულს თავსე თეიქრობთ, რასა ბმანე-
ბს საღმრთო წერილი შეეიყვარე მოყვასი შენი. ჩუქნი
მოყვასი ყოველი კაცია; სიყუარულს მოყვასისადმი მამან
გამოყვასით როცა ჩუქნი მანთუხაც ვისრულებთ, ღ თუ
ამას არ ვასრულებთ, მამასადამე საღმრთო წერილის წი-
ნააღმდეგები ვართ, ვინც საღმრთო წერილის წინააღმდე-
გობა ის ღუთის წინააღმდეგია, მამასადამე ჩუქნი კერე
ვითეიქროთ, როგორც თქმულსა ბმანებთ, ყოველთუც ცოდ-
გამი ვიქნებით თქმულს უეჭულათ ვსურსთ რომ თქმულს-

მა შჯღმა ღ შჯღის შჯღმა ისარგებლენ რამე. ესეც უეჭურ-
 ლი იქნება. თქვენს აიღეთ მაგალითად ანკლამი: ანკლამში
 ყოველი ხალხი თავისუფალია, იქ არ არის ბატონობა,
 ეს ხალხი დიდთ განათლებული ხალხია ღ ყველასევე
 მდიდრებიც არიან სუყველანი, ეს რისგან წარმოსდგა?
 იმისგან რომ იქ ყოველი კაცი თავისუფალია, ყოველი
 მუშაობს ღ იმის მოკებულზე არავის უფლება არა აქვს,
 გარდა იმისა, რომ ის სასჯელმწიფო გადასხმად ისდის. ეს
 რომ თავისი მუშაობით მოკებს, მამსხადამე მისი ცხო-
 ვრებაც კეთდება; ცხოვრებას კარგათ, სწავლობს ღ თავის
 სწავლით იგანებს სხუა ღ სხუა მამინებს, სხუა ღ სხუა
 ხაირ მამულის მოკლას, ღ ამით როგორც მის სიმდიდ-
 რეს ემატება ეგრეთვე სხვასაც, ამიტომ რომ იქა თავიდ-
 ლენი არავის დაუმაღავს; თუ მოკონებს რაიმე, მამინვე
 აცნობებს ყველას, ღ ყველას ამით ეწევა; ეგრეთვე სხუა
 ვინმე შეეწევა მას, ღ ამითი ერთობით ყველას საქმე მშ-
 კენივრათ მიდის. ყველანი მდიდრებიც არიან, განათლე-
 ბულებიც ღ ბედნიერებიც, ეგრეთვე თქვენს შჯღებიც
 იქნებიან: განათავისუფლეთ გლეხები, მიუტოვოთ მათ სხუა
 თავის მონაგებზე, ნურას ნურავინ წართმევს. მამინ იმას
 შეუძლიან განათლება ღ ეგრეთვე საქმის წყევას როგორც
 ანკლიელებს. განა ქართველ კაცი ანკლიელზედ, ანუ სხუა
 ხალხზე უნიჭოა? არასოდეს. ახა დაყენეთ ქართველი იმ
 მდგომარეობაში როგორ ანკლიელი ღ შესედავით რომ არა.
 ამ უკანასკნელის აზრის წინააღმდეგი წარმოსთქვას ერთმა
 მასწავლებელმან; მაგრამ ამით მარტო
 თავისი უცოდინარობა დაამტკიცა. მას არა სცოდნია უბ-

რადღა ჭკმძარიტუბა, რომ კაცი ერთი ერთმანერითსე და-
ბლას იმიტომას სდვას, რომ სსჟა დ სსჟა მდგომარეობაში
დაეყენებულე აზიანს. — აი ბატონო რას მოგასხენებთ, გა-
ნთავისუფლებით, კლესიც გაბედნიერდება დ ყველასათვისაც
კარგი იქნება. რასაკუთრულია ეს ერთბაშათ არ გაკეთდება
ამას უნდა დრო დ ითხოვს ჩუქნისგან შეწირულობას.»

ბატო. «თქვენსმა ღამანაკამ სწორეთ ჭკუასედა მძმი-
ეყანას. ჭკუა როგორღაც გაშესხნას, ესედამ, რომ ეგრე
უნდა იყოს, როგორც თქვენსა ბძანეთ; მაგრამ ჟერ კი-
დევე არა ვბეკვითლება, ამიტომ რომ, ეს დიდი საქმეა,
უნდა კარგათ მოვიფიქრო ეს საქმე.»

ემაწ. კაცი. «იფიქრეთ ბატონო, უფიქრელათ არა გა-
კეთდებაარა; დ ამასთანავე გირჩევთ, თუ გინდათ, რომ უფ-
რო ცხადათ დაინახეთ ჩემის სიტყვების ჭკმძარიტუბა,
სმირათ შესვდით სოღმე განათლებულის კაცების ღამანაკ-
ეს, ნუ დასტინით სოღმე მათ, ამიტომ რომ ყოველი
კარგი ქუჩისანსე გამოდის განათლებისგან. ამასთანავე
ეტადეთ თქვენის ვაჟის განათლებას, ნუ გყავთ გაბრიყვე-
ბუდი, ნუ აკარგვინებთ დროს, გაგსავნეთ რუსეთში დ
სამძღურ გარეთ, ღუთის მაღლით შეძლება გაქნით დ
ნასამთ რომ ბოლოს თქვენი მუდამი მღვდელად იქნება
როგორც ისე, ეგრეთვე ყოველი კაცი, რომელნიც მის
განათლებისგან სარგებლობას ნახემენ. — ოჲ, დიდის ღა-
მანაკით თავი შეგაწყინეთ, დმერთსა ვსთხოვ, რომ ეს
ჩემი ღამანაკე უსარგებლო არ იყოს. მშდრობით ბძანდე-
ბოდეეთ.»

ემაწული კაცი, რომ გავიდა, ჩუქნისმა თავადმა თავლები

გაყოლა ღ შენატროდა, რომ ის ასე ემაწული კაცია ღ ეძოდენა გაცება აქვს. მეზე ჩაფიქრდა ღ ამბობდა ეს სა-
გურველია, ამ ცოტამ მისმა დახარაკმან, რაღაც ცვლილე-
ბა მოახდინა ჩემში, თითქო თავლები გამეხსნა, თითქო
სინათლე მომიმეტა, ახა ასეა უფრო ბევრი რომ გავი-
გონო, სომ უფრო დიდს სიამოვნებას ვიგრძნობ. მამ უე-
ჭველათ ამ ჩემს აღექსანდრეს გავგზავნი სადმე განათლე-
ბულ ქმენებში. ისწავლავს ამასე უმეტესი სიმდიდრე რა-
ღათ უნდა ამ ფიქრებმა სასე გამოუცვალეს, მის სასევე
ხსნდა დიდი სიამოვნება შემდეგ ამისა. ღრმათ ჩიქიქრდა.

თავი მეორე.

ღრმათ ჩაფიქრდა ღ დიდი ხანს იფიქრობდა, ღ ეს ღრო
ამისათვის დიდი ბედნიერი იყო, რადგანაც იმან. ამ ღროს
ბევრს კარგულ იფიქრა ღ ბევრს კარგს აზრებულ დად-
გა. შიშველათ ის ფიქრობდა გლეხებულ ღ იმ ემაწულის
დამტკიცებას არჩევდა ღ კიდევ სჯუროდა, — რადგანაც ყო-
ველის კაცის ჭკუა ბუნებითად ისეა დაყენებული, რომ ღო-
ლიურს დამტკიცებას უფრო ადვილათ ითვსებს, კინმე
უფლოდიკოს რაც უნდა გაუნათლებელი იყოს. — ღ კიდევ
არა გუროდა რადგანაც იმან არ შეეძლო — გამეგრების
თავისი აზრი მსწავლულის დამტკიცებაებით, მაგრამ ის
ფიქრობდა ასე: მე სხვისგანაც გამიგონია, რომ ევროპა-
ში დიდი ჭკვიანი კაცები არიან ღ თითქმის სულ უბ-
რადღო ხალხიცვი განათლებულნი არიან ღ იქ დიდი ხანია

მოსწესო პატრონ უშობაო; მერმეტ ესა, რომ თუ ეს პატრონობის მოსშობა კარგი არ იყოსო, ჩუქნი სელმწიფე არ იხადდა ამასო, რადგანაც ჩუქნი სელმწიფე ჭკვიანი კაცია. «ამ კვარ თეჭრებმა იმ მღვდმარეობაში დააყენეს, რომ გლეხების განთავისუფლებაზე ძალიან უარზე აღარ იდგა, მაგრამ როცა წამოიდგენდა რომ ყმები აღარ ეყოლება, რაღაც დიდს უხიამოვნებას გრძნობდა მართლს თავის სსეულში. — იმის თეჭრების მეორე სხვანათ შეიქმნა თავის-პატარა ვაყის აღზდა. ამასეად უფრო ადვილათ დათანხმდა ჭკადანწყვიტა, რომ დაუჭიროს მასწავლებლებში, რომელთაც უნდა მოემსახდებინათ მალაღი სწავლის მიღებისათვის ჭკ მეორე კაცს სხვანათში. —

ამ მეორე სხვანს ძალე შეუდგა; მისწერა თთვილისში თავის მეგობრებს, რომ ეძიებინათ სანდო კაცები, რომელთაც შესძლებოდათ მისი შულის მომსახლება, ჭკამოეკნანათ მისთვის სოთეულში. სარჯსეად არა მუნწობდა.

ცოტა ხანის განმავლობაში მას მოუვიდა სანდო კაცი ჭკ ისინი შეუდგენს პატარა აღეკნანდრებს სწავლას.

აღეკნანდრე იყო ამ დროს თორმეტის წლის, ჭკ არც კითხვა იცოდა ჭკ არც წერა; ხასით იყო მშუქნიერი, კარგი მართლის აგებულების პატრონი, რადგანაც ის იყო გაზდილი იმ კვართ, რომ რასაცეი სიამოვნებას მოინდომებდა, იმის წინააღმდეგი არავის არ იყო. სუეველაფერს მის სურვილს ახრულებდნენ, კარგი იყო იმისი სურვილი, თუ ცუდი, ამას არავის არ უყურებდა, რადგანაც მამა მისს იმის მეტი შული არა ჭკვდა. ამიტომ იმას ხასითი ძალიან გაყრუებდა, არავის არა რას უყურებდა ჭკ

რახაც ის მოინდომებდა სულ ისე უნდა მომხდარიყო. ამის გამო იმის მსწავლელებს ძალიან უჭირდა იმხანის შეთხზება: როცა სწავლის დრო იყო, ის სხუგან მიიხილდა, & მარტო მაშინ დაეკვებოდა სოფელ სწავლას. ბოლო თავისი ქეიფი იყო, & ეს ქეიფი უნდა მოეხსენოთ, ძალიან იშვიათათ მოევიდოდა სოფელ. მსწავლეკვლას დარიგებას, ანუ შეტანებას არ იღებდა სოფელ; მაგრამ მსწავლეებელი გამოცდილ კაცს ეკვდა, მაინც იმის ხისხისტებს; მისდომაც არ იყო ძნელი, რადგანაც კარგა გაიჭნო მისი მაშინ მიმართულებას, ეტრთვე ყოველივე რახანცა მსხედ შექმლო ქმნებოდა მოქმედება & იცოდა რომ ეს ყოველივე მოქმედებანი ყმაწვლის გულში ღრმით იბეჭდებოდას & ყმაწვლი იმის დაკვარ ხსნობრებს & მისი სურვილიც იმის დაკვარნი არიან. იმ მსწავლეულებს კრთხელ უთხრა ყმაწვლს, რომ თუ შენ კარგათ იმწავლია, მაშინ ავიღათ მიიღებ ეზოლეტებს & მალე ღენკრალიც განდებო, ან როგორც კენი, ექენი & ქენიო, ხამოუთვალას მან გენარლებიან ხანკლები, რომელთაც ყმაწვლი იცნობდა; & თუ არაო, ან ასე იქნებო, როგორც — კადეკ ხანკელი უთხრა. ამ სიტყვებმა ყმაწვლი თითქო გამოაღვიძეს & მართლაც შეეცაითათ დაიწყო სწავლას & მალე იმწავლას კითხვაც, წერაც & ხანკებსაც მოჰკიდა ხელი. იმის ბუდით მსწავლეებელიც კარგი შესკვდა; ეს კაცი ისეთი იყო, რომელმანც იცოდა, როგორ წავიკვანას ამ ყმაწვლას ეკვდა, იყო კარგი & შატოისანი შედარადი. რაღა ბევრი თავი შეტანოთ, ამ ყმაწვლამ სუთის თუ ექვსის წლის განმავლობაში მთელი გვიანხანს გურნი გაიარა, ასე რომ მზათ იყო რუსეთში წახსნელებათ. მა-

სწავლებელი ჯერ თავიდან ეღაპარებოდა სულ ეპოლე-
ტებსე, და ამითი ემაწვლს სწავლისათჳს სურვილს უღვი-
ძებდა და თან და თან მისცემდა მას რუსულ წიგნებსა, ჯერ
ძალიან ადვილი გასაკებელს და მერე უფრო და უფრო
მსწავლულ წიგნებს, რასაკურველია, რასაც ემაწვლი ვერ
გაიგებდა, დიდის ხასიალისით უსხნიდა სოფელს. ამ დროს
სახლის ხან აძლევდა სოფელს გაგებას სასოგადო განათლე-
ბასე, უნივერსიტეტებსე, და რა საკურველია ამ უნივერ-
სიტეტებს ძალიან უჭებდა, ეუბნებოდა, რომ იქიდგან გა-
მოდინ მსწავლული კაცებიო, რომელთაც მითელს ქვეყ-
ნაში ქება უჭებთ გაგადნილიო ასე, რომ ბოლოს ემაწვი-
ლდა მოინდომა წასვლა რუსეთში და შესვლა ძალიან სას-
წავლებელში სადმე, ამ დროს ემაწვლი არ იყო რიგიანათ
გახსნილი ჭკუის, ამიტომ რომ ემაწვლს მარტო კემნა-
ხიის კურსი არა სხნის, ამისათჳს საჭიროა რიგიანი სა-
სოგადოება, სადაც შეუძლიან კაცმა იღაპარავოს, ე. ი.
ხოჭებს თჳსი აზრები და გაიგონოს წინააღმდეგი: ამი-
თი კაცი თავის აზრს თითქო ხარშამხო, ასე რომ რაც კარგი
და საფუძელიანი აზრი აქნება, ის დარჩება იმ ღაპარაკი-
დგან და სხუა უბრალოე სულ დაიგარება, ვინაც ამისთა-
ნა ბევრითი გამოხარმული და განწმენდილი აზრები ბლო-
მათ აქუს გოგრაში, იმასა უჭვიან გახსნილი ჭკუის კაცი.
ჩუქსს ალექსანდრეს სად შეეძლო ამ საქმის ქმნა და ამი-
ტომ ემზადებოდა რუსეთში წასასვლელათ და გახსნილი
ჭკუისაკი არ იყო. — მამსაც რასაკურველია თავის
მხრით რაც შეეძლება ამზადებს შვლს, უკერამს ტანისა-
მოსს ქართულს, უმზადებს ფულებს, ბოლოს უმოგნა კა.

ტი გაგზავნა შვლი, მაგრამ ხად გაგზავნა? გაგზავნა ის
 გორიგორეტისკის ინსტიტუტში, რადგანაც იქ ახწავლიან
 მამულის მოკლას. მე სვეით მოგასხენეთ ის პრაქტიკული
 გაცი გასვლით მეთქი. საჭიროთ ვრცდს მოკლეთ გაგზავნა
 მკითხველთ იმ ალაგს ღ იმ საზოგადოებას, სადაც უნდა
 ეცნოება ჩუქნს ალექსანდრეს. გორკო ანის პატარა ქალა-
 ქი, სადაც ცხოვრებენ პრეტენსორები, სტუნდენტები, უ-
 რიები ღ გლეხ გაცები. ამ ქალაქში არის ინსტიტუტი
 ფერმებით ღ სხუა კარგ ადგილებით, სადაც არის სამა-
 გალით. ე. ი. აქ მუშაობა ისეთი, როგორც ახწავლიან
 დიდი გამოცდილნი ღ მხწავლული ვაცები, აქ ამუშავებენ
 სხუა ღ სხუა მამანებს ღ ფაწულ გაცს შეუძლიან თავისი
 თავლით დანახის მრთელი სიკეთე სწავლისა, შესასუბ მა-
 მულის მოკლისა. აქა ჭყვით სხუა ღ სხუა ნაირნი პირუ-
 ტუნი, იმათაც ეგრეთვე უკლიან, როგორც სწავლა ეუბ-
 ნება, ღ ამის გამო მამულის მოკლას, პირუტყუების შენახ-
 ვა ღ გამრელება მიდის მშუქნიერათ, სამაგალითად. რა-
 ხაც პრეტენსორი უკითხამს სტუნდენტებს კათედრიდგან,
 ყოველი პტიცდება პრაქტიკაზე ღ სტუნდენტები თავის
 თავლითა ხელაძენ.—ამ ინსტიტუტში არიან სხუადა სხუა
 გარის ხალხი; რუსები, ქართველები, პოლშელები ღ ნე-
 მენცები, ამით ყველას თავისი საზოგადოება აქწით, რა-
 მელითაც ქართველი ქართველთან, რუსი რუსთან ღ სხუა.
 ფრიად ხელელებიან როგორც ერთი ნაციის ხალხი ღ
 როგორც ერთის ნაციონალიურის ინტერესის მქონებელი;
 გარდა ამისა მრთელი სტუნდენტობა კარგათ არიან ერთ-
 მანერთთან დანხლოვებულნი, რადგანაც ამით ერთი საზო-

გაღო ინტერესი აქეთ — განათლება. ეს ამოდენა უმაწვლი
 კაცობა ერთი ერთმანეთთან განსხვავდებიან სხსიათით, ჩვეულებით,
 სწავლის ხიფკარულით და არა ხიუწარულით და სხუთ; მაგრამ
 ერთი სხსიათია იქ სასოგადო ეს გერმანიული მიმართულება.
 სხუთ ნაირი არაი პატიონობასე და ამის შეგინებასე და
 აქედან გამოდის სხუთ და სხუთ ნაირი უქმყოფილება ერთ-
 მანეთში და არა იშვიათათ დუელები. ჩუწნა ვსთქვით,
 რომ ამ ქალაქში ცხოვრებენ ურები, რომელთაც ხელობა
 კაცრობა არის. მათი კაცრობა იფრად სამკელაია: ისინი
 არ ინდობენ გლეხს კაცებს, რომ მოატყუონ. უნდა ვსთ-
 ქვით რომ იმ გორკის ანლო მასლო მცხოვრები გლეხნი
 კაცები მდლიან ჭეუასე ხუსტი ხაღსი არიან, რომლიან
 გამოც ურას არ გაუჭირდება იმათი მოტყუება. მაგა-
 ლიათად: გლეხს მოაქუთ ხოფლიდგან პოვოხვით შემა ქა-
 ლაქში გასახვიდათ და იმ ფასით უნდა ივიდოს რამე სა-
 ხაში რამე საჭირო სიკით, მაგალითად მარლი. ურას
 უღარავებს მას ქალაქს გარეთ და როცა გლეხი ვაცი მო-
 ახლოვდება მას ურია აყენებს და დაუწყოებს კაცრობას. ამ
 კაცრობის დროს ურია აყენებს მას არაიად სამსეს ჭურ-
 ჭელს, რომელიც მასთან ქქონდა წამოღებული. გლეხნი
 ვაცი ვერ უარსეა, არ სვამს ოტკას; მაგრამ ურია არწ-
 მუნებს მას: რომ ის იმის მეგობარია, და ამისგამო სუ-
 რს მას, რომ პატივი სცეს. გლეხი ვაცი (რომელიც რუ-
 სეთში დიდი მოყვარულნი არიან არყისა) გამოართმევს
 ერთს სტაქანს და დალევს. ამ დროს კაცრობა მიდის თა-
 ვის რიგით. ურია უხსამს მეორე სტაქანს და გლეხი სვამს
 ამ მეორესაც და კიდევ თანსმდება იმ ფასზე. რასაც ურია

აძლევს შემდეგ როცა გარბედიან, რასაკვირველია ძალი-
 ან მცირედი ფასად, ურია უსხამს მესამე სტაქანს და შე-
 მდეგ ამის დაღვივის, წაიყვანს გლეხს ხსენდში. ხსენდში მი-
 იყვანა, დაცლევისა ზოვობკა, და ამ დროს კიდევ დააღვი-
 ვინებს ოტკას. დახსარულ მოდგა რიგი ფულები მიტე-
 მისა: ურია უთვლის აი რამდენი გერგებაა შემოსათვს,
 აი ამოდენა და ამოდენა სტაქანი არაფი დაღვიო,
 ეს არაფი დიხს ამოდენა და ამოდენა ფასათ,
 მამსადაც შენ გერგება რამოთენიმე კობეიკო. გლეხი
 კაცი ეუბნება, რომ, თითქმის ოტკა მეგობრობისგამო და-
 მალევიყო და სხვაფი ფულებს მირიხსამო. ურია უმტკი-
 ცებს, რომ ყოველს იმ გვარს მეგობარს რომ ამოდენა
 არაფი დააღვივის სოღმე, მისი ხატხოვრებელი სულ
 ერთს წელიწადს არ ეყოფა. რა ქმას გლეხმა კაცმა ამ
 მცირედის ფულით: მართლი იყიდოს, ძალიან ცოტას მი-
 სტეიქს. გააქნევს სულს და ფულებს ისევ ურიას აძლევს და
 ეუბნება რომ, ბარვლამ ამისიც ოტკა დამალევიყო. ურია
 რასაკვირველია დიდის სიამოვნებით ადვილსებს, რადგანაც
 ის ამ ოტკაში ერთი საათ იტებს და ეღვიბა მისი სხუ-
 ნდება უარარათ. ამისთანა მაგალითები ფრიალ გვერს
 სდება სოღმე იქ—ურები, გარდა ამის, ძალიან იტებენ
 იქაური სტუდენტებისგან. სოღს სტუდენტს არ მოზღდის
 სოღმე რიგისათ ფულები, და იმისთანა საჭიროება შესე-
 ჳება, რომ ფულები ძალიან უჭირს ან ხსენდის ქირა უნ-
 და მისტეს, ან ხსენდის და ან სხუა რამე საჭირო, თუ
 არა საჭირო საქმისათვს, რა ქმას იმან? აი იღებს რამე
 ნივთს. ან ტანისამოს და მიაქვს ურიასთან დახსენსაკებუ-

ლად, ურია თიდის სისარულით იღებს ამ კარგს სტუმა-
რს და აძლევს ფულებს დიდის სარგებლით. ამ გუარ ომე-
რაციით ურები დიდს ფულებს იტევენ. ერთ დიდის
სარგებლით, მეორე იმითი, რომ როცა სტუდენტს არ
შეუძლიან მისი ვაღის გარდასდა, იმას აქვს ნება განვი-
დოს ის ნივთი, რომელიც აქვს გირათ ადებულა. შე-
ნიშნეთ, რომ ის მეოთხედ ფასის მეტს არ აძლევს რაც
ნივთი ღირს. — გარდა ამისა სტუდენტები ვაჭრობენ ური-
ებისაგან, რომელნიც აძლევენ ვაღათ და რასაკერძადაც,
ვერ მისცემს უფრო ძვირფასათ და მეტე მომეტე უფასად
დააწერს.

სხუა სასოკადობა, სადაც სტუდენტს შეუძლიან დაი-
ნახოს ნამდვილი ოქსასური ცხოვრება და მოიზოგოს შრე-
ტიკულობა ცხოვრებაში, იქ არ არის.

აი მოვიდა ჩუწნი ალექსანდრე აქ. შირველად გამოც-
ხდა ქართულ სტუდენტებს. რომელთაც მიიღეს დიდის
სიამოვნებით და მამინვე გამოტყობის მისი გარემოება,
თუ რას აზირობს ან რა აზრით წამოსულა იქ. იმან რა-
საკვირველია მიუგო, რომ მას უნდა წლეულვე დაიჭიროს
ეგზემენია და შევიდეს ინსტიტუტში, როცა ისინი ვარგათ
გაიხნო იმას გაუკრდა, რომ სტუდენტები ერთმანერთში
იქნვიან როგორც რიგია; არ არხევენ არც თავადობას.
არც აზნაურს, არც ღუდლის შუდს და არც იმას, რომ,
რომელი მდიდარია და რომელი უფრო ღარიბი. სტუდენ-
ტს თავისი მხრით არ მოსწონდათ, რომ ის იკვებოდა თა-
ვის თავადობით და რასაკერძადაც, ერთს დროს როცა
ერთათ იყენენ შეკრებულნი, ჩამოაგდეს ამასე ლაზარაკი

დ ამტკიცებდნენ, რომ თავადი დ აწინაურობა დ სსჴა რაიმე განჩევს საღსში ურიგოა, რომ კაცი კაცისაგან განიჩევს მარტო ჴეუის სიმდიდრით დ სიღარიბით. — ამ ღაზარაკს ჴქონდა მასზე მოქმედება, მაგრამ კიდევ ვერა სვეროდა, რადგანაც საუმაწყლით ჴქონდა გულში სსჴა აწი ჩანერგული; ამასვი შერებოდა, რომ სტუდენტებთან იქცეოდა სსჴა წაირათ დ თითონაც ამტკიცებდა სემო წათქვამის სიმართლეს. — გარდა ქართველების სტუდენტებისა, გაიტრო იმან სსჴა სტუდენტებიც დ ყველგან კსმოდა სსჴა დსსჴა ღაზარაკი, (აქ უშკებ ღაზარაკის საგნებს, რადგანაც ამ სტატის დანიშნულება სსჴა არის) რომლითაც იმან კსსებოდა მრავალი საგანი, რომელზედაც არაოდეს არაფერი არ გაუგონია.

გავიდა რამოდენიმე წანი დ ეგზამენის დროც მთავლოვდა, ღაზარაკობდნენ, რომ შეტერბურდიგან მოწერილობა, რომ ეგზამენი ძალიან მსელება უნდა იყოხრო. ამ ამბავს ჩჴწნი ალექსანდრე ჩაფიქრბ დ მიიქცა ამ რსტატობაზე. იმან გაეგონა, რომ გორკვში სტსლოვებს ერთი შროვესსორიო, რომელიც უეტჴწლათ მიაღებინებს ინსტიტუტშიო იმათ, რომელნიც იმასთან მღვარან, ეს უმაწყლი წავიდა დ სთსოვა იმასთან დადგომა. შროვესსორმა დიდის სისარულით მიიღო.

. დიწყო ეგზამენიები დ ჩჴწნი ალექსანდრეც გამოსდა იქ, სადაც ის შროვესსორიც იჯდა.

გასთავა ეგზამენი დ აი ჩჴწნი ალექსანდრე სტუდენტი. რსაკურველია ეს შემთხვევა უნდა იღვესასწაულოს. მოი-

წვია ყელვას ქართულები ჭ სხვა სტუდენტებიცა, რომელთაც იცნობდა. გაიმართა სადილი ჭ ამ სადილზე აკურთხეს ის სტუდენტათ ჭ ყველამ თავისი მსრით წარმართქვეს სიტყვები სსრ-ს ჭ სსრ-ს საგნებზე: ერთმა სთქვა სტუდენტობას მნიშვნელობასზე, მეორემ კაცის ვალდებულებასზე ქვეყანაში, მესამემ მამულის სიუწარულზე, მეოთხემ პატიოსნებაზე ჭ როცა პატიოსნება შეტინებული იქნება, სტუდენტი უეჭურწლათ დუელში უნდა გავიდეს (ეს უკანასკნელი ნემეტი იყო) ჭ სსკებმან ვინაცეი შექმლოსთქვა.

შემდეგ ამისა აღექსნანდრემ ბევრი რამ გაიგონა ჭ გაიგო სტუდენტური ცხოვრება, ამ გვარად დაიწყო ცხოვრება. იმას დუელი ძალიან არ მოსწონდა, რადგანაც ის იფიქრობდა დუელში შექმლოთ მოეკლათ ჭ დედამისს ვეღარ ნახამდა ჭ მეორეთ იმისთვის რომ თავის სურვილს ვეღარ აღსრულებდა — ვერ გაიგებდა მრთელს ქმწუნაში ხახელს. სან დადიოდა ჭ სან არა ლექციებზე, რადგანაც თავითვე არ მოეწონა ეს საგანი, რომელიც ცხოვრობდა მისგან მუყაით სწავლას ჭ ბეჭითობას, მან გაიტყა სოც სოცი სტუდენტები, რომელნიც ცხოვრებდნენ ქალაქის თამაშობით ჭ ამითაც იამათ ამისი გაცნობა, რადგანაც მდიდარი კაცი იყო ჭ შექმლოთ ამისგან სარკებლობა. ამანაც თავისის მსრით შეახვია ჭ მოსწონდა ეს სასოვალოება, სადაც თავს არ იმტვრევენენ საგნების სწავლით ჭ ბტარებდნენ დროს სიამოვნებაში. ჩქნნი აღექსნანდრე მუდამ ატებდა ქალაქში ჭ რასაკურველია ყოველთვის რიგიანათ ისდიდა, ჭ არ ვიცი, რომ მოეგოს როდისმე იმისაც, მიიღებდა თუარს იუფლს, აბნეკდა. გარდა ამისა შეეხვია პირველს სმას ჭ სმირათ ში-

ღიარდსედ თამომობდა. ამ გვარით ატარებდა მრთულს წელიწადს. რასაკურთხელის სმიწათ დადიოდა ქართველებთანაც რომელნიც მუდამ განიწიკადნენ სტუდენტობაგან, განსაკუთრებით მუყაითობით თავის ზეციალურ სანებსედ დ გარდა ამის ისინი არ უშეგდნენ უყურადღებოთ სხუა სანგებსაც დ ქეწნის ახლ ამებებსაც. ამათთან დადიოდა. სოლმე მეთქი დ აქ ბევრს რამეს შეიძენდა სოლმე, ანუ რომ თუთონ კითხავს არ ეძალებოდა დ ისეთი შესანიშნავი ამები იცოდა სოლმე ყოველთვს დ თუ სადმე შესუდებოდა სხუაგან, რასაკურთხელის იტყოდა რომ თითონ ნაკითხაო დ სხუასაც იტყოდა რამეს, რომელიც კიდევ გზოგონილი ქქანდა, ანუ რომ ვერ იმას არა ქქანდა თავისი საკუთარი სხუა, თუქრობდა დ სხვიდა სხვის ახრებით დ სხვით.

მოსალოცა ეგზეციონის ღროც დ ალექსანდრე სრულეობით არ არის მომზადებული დ ეგზეციონაშიც ჩაჭრა ძალიან უთავილება, ერთგნით იმითი, რომ ამსანაკების რესკენის, მეორედ, მამაც უეჭველია გაიგებს დ არ იამებს. დ აი რა რსტატობა მლიგონს: მისწერა მამას წიგნი, რომ ინსტიტუტი არ ვარგაო, აქ არაფრის სწავლა არ შეიძლებაო, პროფესორები არ არიანო კარგებიო დ არც სასოგადობა არისო რიგანი, ამიტომ სუხასა სთხოვდა მამას შეტრუბრდის უნივერსიტეტის კარდასვლინს, რადგანაც იმედი ქქანდა, რომ მამა არ იქნება წინახდმდევი ამის, მამანვე დაიწყო ღაზანაკი ამსანაკებისა, რომ შეტრუბრდის უნივერსიტეტში გადასვლას ვაზარებო დ ამიტომ აღარ ვიჭერ აქ ეგზეციონსო.

მართლაც არ გავიდა დიდი ხანი ღ მუწის ალექსანდრეს მოუვიდა მამისგან ნება შეტერბურღში გადასვლისა, ღ მანამ გამოვიდოდა გორკიდგან, კარკათ ქეიფი გასწია ღ წამოსვლის წინ ზკითის თავის თავს თუ რა სარგებლობა მოუტანა გორკამ იმის ამ ერთიხ წლის განმავლობაში? აი რა სარგებლობა მოუტანა: გაიგო, თუ როგორ დიდი მნიშვნელობა აქვს სწავლას მამულის მოკლისათვის, იცნო საღხი, რასაკერვლეს ეს ყოველი ცნობაუბი არ იყენენ ღრმა ცოდნათ, მაგრამ ისიც კარგია რომ გავება ზქონდა. ერთიხ სიტყვით ალექსანდრეს გორკამი ცნოვრებაარ იყო უხარგებლარ; მაგრამ იმასაც ვიტყვი, რომ იმის რომ რაგინათ ემუშავებინა, უეჭურწლათ აიასკურ უმეტეს ცოდნის მიიღემა, ვინემ ამისა ზქონდა. გასწია შეტერბურღში.

მივიდა შეტერბურღში ღ იქაც პირველათ გაიცნო ქართული სტუდენტები ღ ამათ დავკითხა, თუ რომელ ფაგულტეტზე ურჩევენ მას შესვლას. სოგი ურჩევენ იურიდიკულს, სოგი ისტორიულს, სოგი მედიკურს აკადემიას, ასე რომ ყველა სტუდენტები თავის ფაგულტეტზე შესვლას ურჩევენ; ასე რომ ალექსანდრემ ვერ ვარდასწევითა რომელ ფაგულტეტზე შევიდეს. მაგრამ ერთიხ მათგანმან არა ურჩია რა მას ღ აუხსნა მას თუთოულათ ფაგულტეტების მნიშვნელობა. ის ეუბნებოდა მას: პირველათ, რა მნიშვნელობა აქვს სწავლას? სწავლას ისმნიშვნელობა აქვს, რომ იმითი კაცის ქქწყანასე ცნოვრება, როგორც სოციალური ეგრეთვე სულიერი, უნდა შექვებისამებრ კეთილი ზყავს. ყოველი საგნის ღ სწავლის სურვილი ეს არის. მამასადამე ყოველს საგანს ერთი მიზანი აქვს, ღ

ამ მიზანისადმი მიიღებენ სსჟა და სსჟა გზით, და ზოგნი ამ საგნებთან განსაკუთრებით მუშაობენ სოციალურ კაცის ბედნიერებისათვის და ზოგნი სულიერ ცხოვრებისათვის. გაკვირვებით მოკლეთ რომელი საგანი რას აკეთებს. პირველი კითხვა რომელიც ჩვენს წინ წარმოგიდგება, ეს არის: რა არის ქრისტიანთა რომელიმე საგანი ვისთვის, რა არის ეს თვისებები. რისგან შედგება ეს უკველი მტყნარენი და ცხოველნი, რომელიც მიწაზე ცხოვრობენ, რომელი ბუნების განსაკუთრებით ცხოვრობენ ისინი? ამასვე ამდგენს მათთვის ბუნებითი საგნები. ვთქვათ რომ შევიტყუთ რისგან შედგება კაცი და რა ბუნებითი განსაკუთრება, რომელიც კაცი ცხოვრობს; ჩვენს წარმოგიდგება ეს არის: რა არის თუთონა კაცის ცხოვრება, როგორი მოქმედება აქვს მასზე სსჟა და სსჟა ბუნებით მსარგებებს; მაგალითად ქაქუცის (ატომობურთის), სსჟა და სსჟა ნაირ თვისების მდგომარეობით, მიწის და მასზე ფიზიკურს გამოცხადებებს, მაგ. მიწის ძეგლი, მთებს, ხაიდანაც ტყისლი ამოდის მუდამ: შედგომს მიწის ნაყოფიერებას და უნაყოფობას; ხადა მდებარეობს რომელი ადგილი: ის ძალიან ცხელია, თუ ძალიან ცივია, თუ სშაღლი სითბო აქვს და სსჟა ამ გვარ შემთვრებები; დასასრულ ეს კითხვა: ვთქვათ ამ გვარ ბუნებით მოქმედებებთან კაცმა, ანუ საღმრთო, მიიღეს სსჟა და სსჟა ნაირი სახითი, და რასაკერძოთ კაცებს სსჟა და სსჟა სახითებით ერთგვარად ცხოვრობა არ შეუძლიანთ, მათთანადე ისტორიის ცოდნისათვის საჭიროა ბუნებითი საგნები, იმდენათ მინდა, რომ იცოდეთ ამ უკანასკნელ დროში რაზე ხდვას ეს საგნები. — შედეგ ამისა

საჭიროა რომ ვიტყვოდეთ: რა კანონები უნდა დაიდოს კაცთა შორის, რომ როგორც მრთელმა საღვთისმა, ეგრეთვე ყოველმა კაცმა იცნოს იესო ქრისტე, ასე შევიწროვდეს სხვისაგან, არც თითონ შევიწროვდეს სხუა. ამასე ზრუნავს იურიდიკული ფაკულტეტი. ამისათვის ფრთხილ საჭიროა ისტორია, რადგანაც ისტორიისაგან შეიტყობს იურისტი რა დროს როგორ უტოვებიათ საღვთის, როგორი კანონები ქონიათ, და ან რა წარმომადგენელი ამ კანონებიდან: ხიკეთ თუ სიბოროტე; ერთის სიტყვით უწინდელს გომოვადილებს ასმარებს ასღანდელს დროს და ამით სდებს რაგინს კანონებს საღვთის. მამასადამე იურისტისათვის საჭიროა ისტორიის ცოდნა, და რადგანაც ისტორიისათვის ბუნებიათი სავსების ცოდნა საჭიროა, მამასადამე იურისტისათვის საჭიროა ბუნებიათის სავსების ცოდნა. — გარდა ამისა არის ფაკულტეტი მედიკური, რომელსაცა აქვს ეს დანიშნულება: ბუნებიათი სავსებითგან უნდა შეიტყოს რაში მდგომარეობს კაცის კარგათ მყოფობა და რა მიზეზი სტუდიან ამ კარგათ მყოფობას ავითუფობაჲ, უნდა შეიტყოს მან რაში მდგომარეობს თითან ავითუფობა და იტოდეს ის პირობები, რომელითაც შესაძლებელია ავით მყოფობა კარგათ მყოფობაში მოყვანა და ისრუნოს მუდამ ამ უნახველისათვის. მამასადამე მედიკური ფაკულტეტიც კაცის ბუნებურ ცნობებისათვის ზრუნავს. — აი საყვარელი ალექსანდრე მოკლეთ ის, რასაც სხუა და სხუა სავსები შეიცვამენ; ასღა შენსედ ჰქაღია ამოიწიო მათგანი, რომელშიც უფრო ნიჭი გაქვს და რომელი უფრო საინტერესოა შენთვის. მაგრამ ეს უნდა მოგასწავლოს რომ,

რომელიც უნდა აირჩიოს, უეჭვნულათ უნდა სსუა სჯინებინ
გაიგო, ამიტომ, რომ როგორც დაინსე ყოველ სჯინებს
ძალიან ვიწრო კავშირი აქვთ ერთმანერთში. — როცა ამ
ყმაწულმა გაათავა ღანძრავი, ალექსანდრე კეთილესა, მე გა-
მიგონია რომ იურიდიკული ფაგულტეტი სუვევლასე
ადვილია, ჭ როგორც თქვენსა ბძანეთ, გამოდის რომ
ეს ფაგულტეტი ყველასე ძნელია. სტუდენტი უნებს:
სწორეთ ყველასე. ჭ ამიტომაც კარგი იურისტები ძრია-
ელ იშვიათია, ჩვენსა სამწესაროდ; იურისტს დიდი ვალ-
დებსულება აქვს, ის უნდა იცნობდეს კანონობისას ჭ მათ
ყოველს მოთხოვნილებას ღრმით, თორემ მუდამ შეცთა-
მილებში იქნება ჭ ამითი რამოდენს კაცს უბედურებას
მოუტანს. —

ამ ღანძრავის შემდეგ ალექსანდრე წავიდა აქედან სას-
ლში, იქ დიდხანს იფიქრობდა, თუ რომელი ფაგულტეტი
ამოირჩიოს; მაგრამ ვერ გადასწყუტა, რადგანაც იმ სტუ-
დენტის ღანძრავიდან კარგათ ვერ გაიგო, სად რამოდენ-
ნი შრომა უნდა. — ჭ ვერც გაეგო, ამიტომ რომ მამინ
შეუძლიან გაგება, თუ რა სჯინს რამოდენა შრომა უნდა,
როდესაც თითონ თუთოეულ სჯინს ახლო გაიცნობს; —
დიდ შრომას ჭ ძნელს სჯინებს კრიდებოდ ჭ კარდა
ამისა ყოველ ამ გვარ ფიქრების ღრთს ჭ სწრაში ქქონდა
მატერიაული სარგებლობა, რადგანაც იმან გაიცნო ნეტე-
რბურდი, დაინსა სიმიდრე ჭ მოეწონა კეთილი ცხოვ-
რება, ჭ ამ გვარი ცხოვრება უფულოთ არ შეიძლება, მა-
შასადაც იმან დაიწყო ზრუნვა სიმიდრეხედ ახე, რომ ამ
ღროდგან უფურება განათლებას სსუა ნაირათ, მატერია-

ლურისა მსრით, ღ არჩეულა, რომელი ფაგულტეტიდგან
 შეიძლება შეიძინოს ისეთი სწავლა, რომელმანაც მისცეს
 გამდიდრების შეძლება. ამისგამო იმან კარგა გამოიძია ეს
 საგანი ღ დადგა იმაზე, რომ მედიკური ფაგულტეტი
 უფრო ყველასუ სასარგებლოა ღ ისეი გამოეყვა თავიდაცან
 რომ რა შრომა დასჭირდება ამ ფაგულტეტზე. კაი, რო-
 გორ სწყენია ამ გვარათ დამცირება ამ პატრონისნის საგნისა,
 აღექსანდრე ამ ნაიჭად სასიდა მედიცინის, როგორც მრავალნი
 სსგანი, რომელთაც არა ვითარი გაგება არა აქვთ ამ საგანზე,
 მიაჩნდათ სელობათ რომლისგანაც შეიძლება სიმდიდრის
 მოგება, ღ იმან არ იტოდა თუ მედიცინა რამოდენათ
 საინტერესოა ღ რამოდენს ფრიად საინტერესოს საგნებს
 ღ განათლებას აძლევს კაცს. ამ გვარი არი, როგორც
 ჭქოდა ჩუჭნს აღექსანდრეს ძალიან გამრავლებულია ჩუჭნს
 სასოგადოებაში (ვიუბლიკაში), არათუ ძირტო უსწავლელს
 სალსში, არამედ იმათშიც, რომელნიც მსწავლულად სა-
 სიან; მაგრამ, მე ამ გვარს სალსს არ დაუძსებ განათლე-
 ბულათ, რადგანაც განათლებული კაცი სასიათია—საჯოს
 ღ საჯოს რიგინათ იმ საგნებზე, რომელშიც გაგება
 აქვს. ასლანდელ დროს ყოველს განათლებულს კაცს გაგე-
 ბა აქვს მედიცინისა ღ ამ გვარს მსეცურს არსს არსს
 დროს არავინ გეტყვისთ, რომ მედიცინა არ არის ნამ-
 დვილი საგანიო, რომელსაც შეუძლავს კაცის ჭკუის გასს-
 ნაო, არამედ ეს არის ძირტო სელობაო, რომელითაც სი-
 მდიდრის მოპოება შესაძლებელიაო.—აი, ჩიადო ჩუჭნმა
 აღექსანდრემ თავში მედიკურს აკადემიში შესვლა ღ შეს-
 ლასაც არა ვითარი დაპროვლება არა ჭქონდა, რადგანაც

უკუზამენათ მიიღეს. იშოვნა ის ნაბეჭდი ფურცელი, სადაც გამოცხადებულია, რა დროს რა საგანს რომელი ზროფესორი კითხულობს და აქედან დაინახა, რომ ძალიან ბევრი საგნები შედის ამ ფაკულტეტში, ამ ამბავსაც იმას ვერ ანამოვნა, მაგრამ რა გაეწეობა წავიდა ლექციაზე. სადაც კითხულობდა ანატომიის ზროფესორი. შემოიტანეს მთელი კაცის ძორები. ამ დღეს ზროფესორს უნდა გაეცნო სტუდენტები სსუ-ს და სსუ-ს სსუელების ნაწილებთან. შესედა ძორებს და არ უამა გულში, რადგანაც ძორებისაც ცოტა სუნი უდიდობათ, ზროფესორმა გასჭრა ისინი გულგრილათ და დიდის მოწიწებით და უმბუნა სტუდენტებს სსუ-ს და სსუ-ს შიგნეული კაცისა. ამ დღეს ამ საზოგადო განმინჯვით ძორისა ზროფესორი და შემდგომ დღეებში დაიწყო შინჯუა სსუ-ს და სსუ-ს კაცის ნაწილებისათითოეულათ. გაიგო თუ რა შრომის თხროფობს ალექსანდრემ ამ ერთი საგნის სწავლა: ვერ ერთი იმითი რომ საგანი ძალიან ვრცელია და მეორეთ იმით რომ ეს საგანი თხროფობს სწავლას ძორზე, რომელიც ხანდისხან ძალიან აფრთხულები იქმნებიან სოღმე, და განდა იმისა ისიც შეიტყო, რომ ანატომია არის საფუძველი მრთელის შედინისა: თუ ძალიან დაწვრილებით არ გეცოდინებათ, თუ მრთელი კაცი რა აკუბულობისა არის, თუ რა ალაცს რა ნაწილი ძეგს, ისე ვერას გზით ვერ შეიძლება ავთმეფათის ცოდნა და რასაკურკელია მათი წამლობაც.—განდა ამისა მათ უკითხამდნენ კიდეც სსუ-ს სსუ-საც.—ორიოდე თვე რეგორც იყო იმუქიისა და სუთი იწყო წარმაცობა, შესრულდა ანატომია და მრთელი შე-

დიცინა, რადგანაც ამოღეს შრომისა თხრობადნენ ეს სავსებო ღ თავის გულისი გადაწყვიტა, რომ როგორც აჩის ამ ერთს წელიწადს გაუძლეოთ ღ შერე სსჟა ფაგულტეტსე გადავალა. ამ აზრსე დადგა ღ მრთელს წელიწადს აღარას არ ხვეთებდა. ხანდისხან მიდიოდა სოლმე ავადმისში ამხანაგების ხანახავათ ღ მათ თავისთან დამატურებდა დროს გასატარებლათ, ამისთანა წვეულება მას სმიწათ ქქონდა, რადგანაც შემძლებელი კაცი იყო ღ ამ მარტო ერთს სსჟმეს შერებოდა მოსაწონს, რადგანაც ზოგნი იმისნი ამხანაგებთაგანი ღ ზოგნი ზევით გურსებისაც, იყვნენ ძალიან მოსაწონარი უმაწული კაცები; ესენი არა ჭკარვამდნენ დროს, ესენი იყვნენ ძალიან ბეჯითანი მედიცინასე, რადგანაც მათ ცხადათ ესმოდათ მრთელი დიდი მნიშვნელობა ამ სავსისა ღ მედიკის ვალდებულება, რომ თუ მედიკმა კარვით არ იცის თავის სავსისი დიდი ცოდო აჩის, რადგანაც ავადმეოთების კეთილდღეობა მათს ხელშია; გარდა ამისა ეს უმაწულები აგროგებდნენ სსჟა სწავლასაც, რომელიც უოკელ კანთლებულ კაცისათვის სსჟირონი ხრიან.—აქედან აგროგებდა ალექსანდრე თავის თავში სსჟა ღ სსჟა ცნობებს, მაგრამ თითონი არ ფიქრობდა ამასე ღ ამიტომ, როცა თითონ შესვდებოდა სოლმე მათი გამეორება სადმე, იმას არა ჭქონდა სავსეო დამტკიცებები ღ ამიტომ მუდამ სსსაფილოთ სდებოდა თავის ამხანაგებში.—წლის გასულს მამის თანხმობით გადავიდა იურდიკულ ფაგულტეტსე ღ აქ ცოტა ხანი დაწყო ღ ამ ცოტა ხანში გაიგო რაში მდგომარეობს ეს ფაგულტეტი ღ სსჟაგი კერაფერი შვიდინა.

ამ დროს შესვლა მის შერთი კაცი, რომელიც ცხოვრებას ქრისტიანობაში მოუყუებით, სხვის შრომით და სამაგალი საქმების მეტი არა უკეთებისა იმას. შესვლა ერთი კაცი ალექსანდრეს, შეიტყო მისი სისუსტე და ფულის სიუხარული, გარდა ამისა გაიგო იმან, რომ ის თავადიშვილია და კარგი შეძლების პატრონია; უჩნია მას ცოლის შერთვა და დიდი ფულის აღება. მაგრამ ამ უკარი ქალი შეტყობურღში მომეტებული ქალიც და კაცაც განათლებულები არიან და ამიტომ იქაური განათხილვარი ქალი ეძებს განათლებულ კაცს და მასთანავე რომელსაც შეუძლიან შედინიერათ ცხოვრება და არა იმისთანას, რომელსაც სურს შერთვა ამიტომ რომ ბლომით მსითუკი აიღოს და იმის მსითუკით იცხოვროს, ცოლი ეყვარება თუ არა ამასედა არა ნადვლობს, ამიტომ უჩნია ალექსანდრეს ნაცნობმა სსუა რუსეთის ქალაქში წასვლა და იქ ცოლის შერთვა. —

ალექსანდრე თავის მეგობრით ფიჭვობენ ამ საგანზე. იტოვან რომ რუსეთში ბევრი მდიდარი კაცები არიან, რომელნიც ბლომით ამოეკენ მსითუკს თავის ქალებს, მაგრამ საქმროს ამოჩხევასე ძალიან ფრთხილათ არიან. ვერ ერთი უნდა იყოს კაცი ჭკვიანი, ფულების უბრალოთ ბუნება არ უყვარდეს, არ უნდა იყოს ქალაქლის მოთამაშე და ლოთი, და ვიდრემდის ვაჭარი ნამდვილათ არ გაიგებს კაცის სსიათს და არ დაბეჯითდება იმასე, მანამდის არის გზით არ მისტემს ქალსა. ჩუქნს ალექსანდრეს ბევრი ამ ნაკლუფეკანებთაგანი ჭქონდა: არ იყო ჭკუასე სქალათ, ფულების უბრალოთ სარეჭვა უუჭარდა, როგორც კაცს კეთილი ცხოვრების მოყვარეს და არსიფრის არ გამ-

კეთებულს, გარდა ამისა თუ შესგებობდა ქალღმერთსა და მამაღმერთს და ბლომითაც წაგებდა, მაგრამ ღმერთი არ იყო, მამასადაც ამის რუსეთის ვაჭრის ქალის შერთვა არ შეეძლო. — გარდა ამისა არიან იქ გასათხოვარი ქალები, დიდის მზითვეთ, ეს ქალები, სსუა და სსუა ნაირი მატრიონობისა; ყოფიანქვეყნისა და განათლებისა, ამ გვარი ქალები სწავლებენ რუსეთის დიდ ქალაქში და ეძებენ საქმროებს, მაგრამ დიდი ქალაქში მოძებნაც ძნელია, ამის გამო არიან ქალები და ვაჭრები მაჭანკლები რომელნიც ამ სიძულეს აიუყვებენ, ამ მაჭანკლებთან აქვთ სია ქალებისა, მათი მატრიონები. მიმძინდებით იმათთან და მოელანაჩაგებოთ; ის გაცანცობთ ქალს, და თუ ერთმანერთში საქმრო და სხვაღმერთობისა და ქორწილი მოხდება, მამის მაჭანკლები იღებენ შესაფერის სარგებულს მზითვიდგან. შესანამსავია, რომ ამ გვარი ქალები გიყვებიან თავადიშვალის სარისხისათვის.

გადანწყობის ალექსანდრემ და მისმა მეგობარმა, რომ დიდიდროს საქმე ამ მეორე გვარ გასათხოვარ ქალებთან მაგრამ სხვაღმერთობისათვის ზირველათ ძალიან ბევრი სარგო საქმროა, რომ დანახოს თავი, მისცეს შივი და აჩუქოს გასათხოვარ ქალებს, რომ ის სიძულეს არ ეძებს, რადგანაც თითონაც ბევრი აქვს! ამიტომ რომელიც არის უნდა იშოვნოს ბლომით იყულები. ამ ვაჭრობებში შეკლის მეგობარი ალექსანდრეს, და შოულობს მისთვის ბლომით იყულებს ძალიან დიდის სარგებლით; მაგრამ დარწმუნებულია, რომ ეს იყულები მას არ დაეკარება, რადგანაც სწორეთ ისეთი სახიძო უჭირამ სულში, რომ მისი

ცოლის შერთვა უკუტყუნდია, რადგანაც ის არის თავადი, ღამაში ღ შუაღამის შატრონი, — აი შიდას ეს ემაწულები დიდს ქალაქში, სდგებიან მშუტნიერ სახლში, გაიხსენ კალიხას, იცვამენ მდიდრათ, შიდას ყოველ კანოკადო სეირნობაში ღ გაიცილებენ სხუა ღ სხუა ნაირს საღსს. ამ დროს რანაგურველია, ეძებენ სანატრელ შიმიდრებს ღ სანტოლას. დაიარეს მატკალები, ჰკითხამენ რამოდენი შინთიანი ქალები გვათო, ისინი ეუბნებიან სანეკარ მიღლიონამდის არისო. — შენიშენო, რომ ჩუტნი ემაწულები არა კითხულობენ, თუ ქალი როგორი არისო, როგორი ყოფატყვისა, რა სანიათისა, განათლებულია თუ არაო; ეს, იმათი ჰეუით, ბოლო საქმეა, ისინი ეძებენ ფუფს ღ ჰარა ქალს, მამსადამე თუ ქალი ღამაში ღ შესაფერი არ იქმნება, შეიძლება რომ ქალის ცალკე იცხოვროს ღ ქმარმა ცალკე, ამ საწულებს ცოლებსაც უნაჩიათ, რომ კნიაზობის ტიტულს იღებენ. — სანეკარ მიღლიონს არა სუერდების, უნდა მიღლიონი. — ამ დროს იმათ ბედზედ მოეჭდა ერთი ძალიან მდიდარი ვაჭარი, რომელმაც უანდერძა თავის განათხარკარ ქალს ერთი მიღლიონი. ამ ქალს არა ჰყვანდა რიგანი შატრონი ვატი, ჰყვანდა ძმები, მაგრამ ესენიც ალეჰსანდრეს ღ მისს ამსანაგსა ჰგაკდნენ. შეიტყეს ეს ამბავი ჩუტნი ემაწულებმა ღ ეცნენ როგორც შიკრები, შეუჩინეს სხუა ღ სხუა ქალები ღ კაცები მატკალებათ ღ ატყუებენ ქალს: აი კნიაღინა გასდებიო, დიდს საზოგადოებაში იქმნები მიღებულიო, ესლა რა სარო ვაჭრის ქალიო, ღ ამ სახელზე დასტინოდნენ. — ეს განათხარკარი ქალი არ იყო ღამაში, არა კითხრი განათლება არ ჰქონდა მიღებული, როგორც საზოგადოთ ვაჭრების ქალები

ბს, ცოტა ბუნებითი სულელიც გახლდათ. ამ ღამეებში დაუბრძვეს თავლები და თანახმა გახდა ქმრის შეერთებას. მაგრამ ჯერ თავლითადაც არ უნახია ჩუქნი ალექსანდრე და ის რომ ნახეს რას გაიკებს, რადგანაც მიხი ჭკუა დაბნეულია ბრწინვალებით. — ალექსანდრემაც კარგათ შეიტყო ჭარბობა: პირველათ რასაგურველია ფულებიან და სტნა რომ მიღლიონი ხელადგან არ წაუყა და ისიც გაიგო, თუ ქალი რა თვხებია არის; მაგრამ ეს არ აწუსებდა მას, წავიდნენ ალექსანდრე თავის მეგობრით და მსჯელებით ქალთან და გაიხტეს. ქალს მოეწონა ალექსანდრე სასითაც, მაშინადაც დაზრკოლება აღარ არის. ქორწილი მალე მოხდა ალექსანდრემ აიღო მიღლიონი, მისმა მეგობარმა და მსჯელებმაც შესაფერი ჯიღლო, ისლა რგორ იცხოვროს ალექსანდრემ, ამ ცოლის საზოგადოებაში გამოხენა რცხეინან. აი რა მოუხერხა ცოლს: უთხრა რომ სამძღუარ გარეთ წავიდეთ, და უფრო განათლებული ქმრისებია, და ცხოვრებაც უკეთესი იქნებაო. ქალი თანახმა გახდა და წავიდნენ. ალექსანდრემ ქალი გერმანიაში გაუშვა და შვაგონა რომ ეს ავთომეოფი ქალია და წელეზე წამლობა უნდა და მიუხინა მას ერთი ემაწული კაცი მოვარველათ და თითონ გასწია პარიში, ქამდინაც იქა სტხოვრებს და მტკიცს აღენს. ქალიც ერთის წლის შემდეგ მოკვდა. რა ავთომეობით? არავინ უწყის. ეს მიღლიონიკი შეჩნა ალექსანდრეს, რადგანაც ქალი მოატყუა და თავის სასულზე გადაატანინა მთელი ჯამი.

ამ საქმეს მივანდობ მკითხველს და ვთხოვ რომ გამოიყნახს, თუ ამითი რა უნდა შეთქვა. —

ვანილი გამტკეველი.

ს ი ზ მ ა რ ი.

რა ჩამეძინა მტირებს კელზედა
მახლობლად ერთის დიდისა გზისა,
თავ ქუჩს ქუა მელო მოვლემდა კელზედა,
გავსტყედი სსიუებს დასასრულ მზისა.

მძინარეს თითო მეფეიძებოდა
ღ მოვიფიქნით რა ჰესდეგ თვალი
ვნასე იმ გზასედა რომ მიდიოდა,
ნასად მღერალი უცნობი ქალი.

შორს გაიარა გამოცდა გზასა,
მისი სმა ნასი ისეკ წსდგას ყურში,
ისეკ ყურს უგდებ მე იმის სმასა,
მე საუკუნოდ ჩამანდა გულში.

თ. მისეილ ფავლენოვი.

1864 წელს, ივნისის 10 დღეს.

ჩ ი ტ ი. (თარგმანი.)

გუშინ გაუღე ყაფასის კარი
 ჩემს დატყვევებულს უცხო ფრინველსა
 და ჩუწყლებრივ სიძღვრე მტკბარი
 მარჯუენა ვშხით ტყესა და კვლასა.

გაჭფრინდა იგი, შემოსჯდა ხესა,
 შესტრფიალგება მშუქნიერს დღესა,
 იმ სიძღვრეში ძლოტავდა მეტა
 დიდით, ბინდისს, დღისით, ღამეტა!

თ. მისეილ ფაკუნოვი.

ჩუბე, წელსა, მაისის 15 დღესა.

ზოგი ერთი შემცნევა. ()

კიდევ მოკედი ჩემს საღაპარაკოს სასიამოვნოს წარსულს დროსთან და აქედან დავიწყებ ზოგიერთების შემცნევას. მაგრამ ეს გასამტკერებელია, არ ვიცი რა უნდა იყოს? — უნდათ პირველი კლიტე დაგუადონ, ავი და კარგი არა გათქვითონ? ბარემ მოვიქნით და ღოღიკა წელში გადავუდგათ. არ ვიცი რა არის, რათ ეთაკილებათ ზოგიერთებს, როდისაც ძუძულს ამბებსედა მოვუყვებით სოღმე ღაპარაკს? მამ როგორ შევიტყოთ, რა გუჰარი ყოფილა ჩუწნი ძუძული დრო, რომ იქადგან ასალი უკეთესი გაკეოდეს? ჩუწნს ძუძულს დროსა ვინც თაკილობს და მამანდელი არა უნდაარა გაიგონონრა, ეს არ არის შორს დანსხუა და არც ამისთანას უწოდებ შე. ასლის მიმართულებებისა. ძუძული ზღარა უნდაარა; ასეც უნდა იყოს, მაგრამ გასიერი ასალი მიმართულებისა, ძუძულს ამბავსა მოიკითხავს. ანუ გამოიკითხავს; იმ სათავედგან ასალს საქმეს შე-

(*) ერთსელ და ერთსელ დარჩა ეს სტატია ველარ დაკატედიხე. მანც ადრე თუ გვიან სულ ერთია, ოღონდ საქმეში შევიდეს.

უღგება ჯ ამ ტოტით ხაწადელს მიესწება. თუ არა ჯ
გასწორ-გასწორ რა იქნება: უთუოთ ჩემი უნდა გავიყვანო
შენი არა მინდარაო. სულ წინ სომ არ უნდა ეურება, ხა-
ნდისხსან უგანაც შემოკნებდეთ.

თითქმის ოთხმოცდა ათის წლის გაზრებული ჩუქნი
სოფლების მიწები, ძლივ 1823 წელსა, განაფხულზედ
გუთსები შევიტანეთ; სელმეორედ გავტყვეთ ჯ რას ყო-
ფით გადაგხანით. ძუწლი თეთრ წვერა ჩუქნი გლეხები
შწუსარებით მოიგონებდნენ თავის მამებსა, რაქი არ ეთ-
ქოთ თავიანთი ბედნიერება იმ მამულებში ჯ ჩუქნ ყმაწულ
კატეზსკი გვისაროდა ჩუქნი სოფლების კიდევ გამეხება.
თუძტა წარსულის მოგონებისათჳს სწუსდნენ იგი ბერი
კაცნი, მაგრამ მაინც ჩუქნთან ერთად ღმერთს მადლობ-
დნენ ჩუქნის მამულების აშენებას. რა ერთიც საჭირო
იყო მოგხანით, წამოკედით ჯ შემოდგომას ისევე მოუბ-
რუნდით იმ ჩუქნს სხულებს დასაფარცხაჲდ.

რვა უღლისა ივარცხი მოიტანეს. ამას წინ გაუძღვა ხნი-
ანი ბერი კაცი, რომელსაცა წელზე დიდი განიერი ტი-
ლო ქონდა შემორტყმიული, სათესლეს სორბლით სავსე
ჯ როდესაც სხუღში შევიდა, ამოიღო მარჯვენეს მუჭით
ის სორბალი, შეტისაკენ აიხედა ჯ გულმტკიცეჲულად და-
იწო ასე:

«დიდებულ ჯ ქებულ ღმერთო! შენ ერთმა იგი
რომ ჩუქნს საქართველოს რამდენი ებედურობა გადახდო-
მის ჯ რამდენჯერ გაუოსრებიათ ეს ჩუქნი ქუქნა მტ-
რებსა. ჩუქნს დაღუნაში ღმერთი არ გაერეოდა. დაღუნუ-
ლა, მაგრამ თავიანთი მამული მაინც კიდევ არას გაჭი-

რებაში არ დაუგდით ქართველებსა, კიდევაც კი უშინებო-
ათ, აი როგორც ესლა. რამდენიმე წლის განსრულებს
სოფლებს კიდევ ვაშინებთ. გამდლობთ, გამდლობთ! კუ-
თილი იყოს.»

ამასთან მარჯვნივ მოახსნია ის პუჩის თესლი და მთ-
მადლობთ დაიძახა:

«ეს ღმერთსა, მაგრამ ახლა ძალიან ცოცხას ფიქრობენ
იმის სიამოვნებს.» მასუკან მკორეთ ამოიღო, გადახაბიჭა
და მარცხენას მხარეს მოახსნია.

«ესეც ეჩვეულებს, მაგრამ ჩუწნი სარწმუნოება რიგია-
ნათ აღარ არის ესლა.» ამას ფარცნი თან მისდევდა უკან
ფარცხვით. მოტყუვა ასე წახვლას, სან აქეთ და სან იქით
მოახსენებდა ამ სიტყვებით.

«ეს ჩუწნს სამშობლოს, არამდითუ ესა ჩუწნდა და ჩუწ-
ნი ცოლმულებიც. ეს ჩუწნს ბატონს, ღმერთთა პურადო-
ბას ნუ გამოუღებ! ეს სტუმარსა, ღმერთთა ლუკმას ნუ
მოგუკულებ, დაესვდეთ გულგამლითა. ეს მამულის ჯარის
კაცებს. ეს დატეპულს, ვისაც ხაქონელი დახრცია. ეს იმა-
სა, ვისაც მოსავალი არ მოსვლია. ეს უშულოს ქვრივსა.
ეს ქვრივსა ობლების პატრონს. ეს ღარიბსა მარტოხელ-
სა. ეს ობლებსა უდედმამოს. ეს იმასაც ვისაც შიან. ეს
სწორსა. ეს ამხანაგსა. ეს მეგობარსა. ეს ნათესავსა. ეს
მეზობლებსა. ეს აძველებს. ეს ჩამომღებს. ეს მფრინველებს,
ეს პირუტყვს. ეს მყეფარსა ძაღლებს. ესეც მე და ჩე-
მის სიწინასა.» მარტო სიტყვით სომ არ იყო ეს, ხაქ-
მითაცა ასე იყვნენ უწინდელნი. ასე გამინჯეთ ვინაჲცკვე-
ბინათაჲს, თაგვებისათაჲს და ჭიებისათაჲსაცა თქუა და სხუა..

დიდი უთავილო შემწეობა იყო უწინ ერთმანეთისა, ერთის სიტყვით — უწინდელსა დროში ყველას ჭქონდა სარჩო, მართალია ღარიბობა იყო, მაგრამ არა ისეთი შესაბამისობის გაჭირება როგორც ესლა. მაგალითად: ავიღოთ ერთი შატრა სოფელი, უწინდელს დროს საქართველოში, სადაც ათი ხასლეულობა იდგა. დიდრონი სოფლები სომ რასაკრულია, ამ შატრას სოფელს თავისი თეიქარი ჭყვანდა კაცი, თავისი ქვეშე განსაშლელი ნაბდის მთელავი გიდეკ კაცი. თავისი შადის მქსოველი დედაკაცი ჯ დართუა ჯარასი სომ ყველამ დედაკაცი იტოდა. უცხოს, უსაქონლოს ჯ უღროს სოფელს ვერ ნასამდით. ცსურის მკუელსა დედაკაცი ჯარასე დართამდა, აქედან ჩოხის შალსა ჯ შადკარსაც მოქსოვდა კაცებისათვის, მენაბდეც ქვეშე განსაშლელს ნაბადს გააკეთებდა ცსურის ბეწვიდგანვე. ამასთან დედაკაცი ნასყიდს პანბიდგან პამბის ძაფსა დაართავდნენ ჯარასე ჯ ამ ძაფიდგან თეიქარი სამს გამოიყვანდა შერანგისას ჯ შერანგის ამხანაგისას. სამღებროებიც ბევრი იყო დიდრონს სოფლებში ჯ ქალაქებში უფრო ბევრი, სადაც ვინაც როგორ უნდოდა იმ ფრათ შვალებინებდა ჯ თუ უნდოდათ შეუღებელს ჩაიცომდნენ. ქალაქებშიაც განსხუიდი ესა ჭქონდათ: პური, ქერი, ღვინო, საქონელი, ცხენარი, ღორი, ქათამი, ბატი, მუშა, ფინისი, მზე, თივა, ბალასი ჯ სხუანი. ესლა აღარც ერთს სოფელს თეიქარი აღარა ჭყავს. ჯ თუ იქნება სადმე, იშვიათად. აღარც ჯარა აქნით, თუ აქნით ისიც იშვიათად ჯ თუ მთელავი მენაბდე იქნება, ისიც იშვიათად. ერთის სიტყვით სულ სასუიდელოა აქნით ყველას თუღლით. მე ჩემს სიუმაწვლეში, საქართვე-

ლოში არ მასწობს, რომ ყოველს გლეხსა წამოსახსნაში ლე-
გური ნაბადი რომ არა ქქონოდა, არ იქნებოდა; სირცხვი-
ლად მიანხდათ უნაბდობა, მაგრამ ასლა უნამეტნაკებსა
ხალსსა ლეგური წამოსახსნაში ნაბდები აღარ აქეთ ღ თუ
გაიჩენს ვინმე, მთელი ხახლობა სმარობს, ხან ერთი წა-
მოსხამს ღ ხან მეორე, ხაჭაროების მიხედვით. ჩოსები
ღ შალეებიც თათო აქეთ, იმასაც ისე სმარობენ, როგო-
რც წამოსახსნამს ნაბდებს. ურმეზუდ რომ გლეხი კაცები
გაჩნსათ, ეკვლას ასე უნაგლეულად ეცვათ, რაც გლეხობას
შეეკურება, რომ სასიამოვნო იყო იმათი ნასვაც, აი ამიხ-
თანა ადგილი, კმასაუფელი, უნაგლეულო ღ ერთგუარი
ცხოვრება ქქონდათ, ჩუქნს გლეხობას საქართველოში,
რომელმაც მოკლეთ მოკვჭერ, დაწერილებში აღარ შეეკლ
თორემ თუ რომ დაწერილებით აღმეწერა, ვრცელი წიგ-
ნი მოვიდოდა. მაინც ვისაც გაკონება უნდა, ამ მცირესაც
ბევრათ შეიტყობს....

მართლად რაღაც განსხვავებული ცხოვრება იყო უწინ,
კარგი გულის სამკვებელი ხანუგეშო, ამასთან სულერთად
განუყრელად იუკენ უწინდელნი, ასე რომ ერთი ტრახე-
ში ეგოთ იმათ წინა, ვისაც რა ქქონდა სასლში, იქ მო-
იტანდნენ, დაწესება როგორ იქნებოდა. ოღონდ ერთად
ყოფილიყენ, ერთად შექცეულიყენ ღ ერთად გაეტარე-
ბინათ დრო. იმათი ღამარაკიც სულ ძველი ამბები ღ სა-
ქქნენო ღამარაკი იყო სოღმე. ბოლოს მსიარულეუდენ
გადეც. მაგრამ იმთენ კარგ სახიათთან ასეთი გულის სი-
წრფელე ქქონდათ, რომ სუთი წლის ბავშვი მოატყუებდა
იმათ, თუ მცირედი ოსტატობა ექნებოდა უმაწვდს. წარ-

მოიდგინეთ, უძმისა და გითარებისაგან, ამისთანა მართალს
 ხალხში სხვა ასალი მოაზრენი გამოვიდნენ, დავისა და და-
 რაპების მოყვარულნი. მამის სასიათიც შეიცვალა, კარგი
 ცუდსე გადავიდა. ის მოდავენი, ასე ტეგონებოდათ: დაკა
 ძვირსუხათ უყიდნიათო» უნდოდათ ხუელ დავიდასბებში
 ყოფილიყვნენ, რომლებიცა აღარ ისვენებდნენ და ღარც
 სხვეს ასვენებდნენ, რომლისგანცა დღესაც გვანის მისი
 დადი ე. ი. ყოველი სამაგლობა. საქართველოს გაუგო-
 ნარი ეს ასალი, მოაზრენი გამოდიოდნენ ასპარესზე. დიდ
 ხიამყოთ, ასე ეგონათ: მთელს ქვეყანაზედ ამისი მეტი
 სსწე კარგი აღარა არისრაო. მართლად ისინი ამში ასე
 თახელოვდნენ; თითოეულად, თათოს რომ სხსრეკდნენ, იმათ
 გადაბრუნ გადმობრუნებულსა, იმათ მიკლანგულ მოკლავ-
 ნულსა, იმათ სწრაფს მოგონილს აზრისსა სიტყვებს;
 ვინც იმათი არა იცოდარა გაიკვირებდა და ვინც იცოდა
 გულში ამბობდა: წმიდა ცრუნი მამენიკებიო. იქნება თქ-
 უნა: იყოკი, და ასლა აღარ არის ის დასიო. ნუ გამოწყე-
 ბით, არიან და ერთი ათათაც მომატებულნი, უფრო წამ-
 სდარნი სასიათით, რომელნიცა ყოველს ავსა კისრულობენ
 და არც სცხუნწნით ამისი იმათ, იმ ბნელს შუალამის ავა-
 წაკებსა, სადაც ყველგან კიდევ ტრახასობენ, მითამ
 იმათი ყოველი სამქე ხუელ კარგი იყოს, ხუელ ჰატოხსანი,
 ხუელ ხვინიდაისანი; ასე ჰგონიათ იმათი ამბავი არავინ არ
 იცოდარა. ესენი ამხედ ძალიან მაგრად ღვანან, არაფ-
 რით არ იცვლებიან და არც უნდათ კარგი რამე დაინახონ,
 რომლებიცა კიდევ იწონებენ ამით თავსა: აი მაგარი სა-
 ხიათი ჩვენსა გუჯებსო. მართლად, არიან იმისთანები,

რომელთაც მოხწონთ ისინი.

გინიცობა არის, თუ ეს ლიტერატურას ან ეკუთვინის, მამ ეს რაღა არის, რომ უწინდელი ხალხი ისეთი წამახადეგი ხალხია იყო, ბრკე, მოხული ღ თვალადობითაც ისეთი მშუქნიერნი, რომ თვალე დაეკვირვებოდა იმათ? ახლა ისინი რომ წამოდგინენ ღ დაგოლეილხა თავიანთხა თესლხა შემოგვხედონ, პირს მოგვარიდებენ ღ თავილობით იტყვიან: ია, ხასტალიო ხანახაგებიო? ესლასხის რომ ჩქწნი ხასოკადონ კრება იყო კლეუბში, ერთმა შეამცნია ღ მეორეს მასლობელხა უთხრა: ღუთის გულხინათჳს შეხედე ამ ჩქწნს კრებას, ხწორეთ ქონდრის კატებს ვკეკართო. მეორემ მიუგო: იმათ გარდა, რომელთაც რომ ძველს დრომივე დაბადებულან, ისინი ყველას თავსე დაჯვიან. მითამ არც ეს არის ლიტერატურისა რამე მანც, ანუ ესლანდელის დროის მიმართულებისა? თუ რომ არა, მამ ეს გამობღინძვა რა უნდა იყოს, რომ თავსაც აღარ დაუკრამენ, თავის დაგვრას ვილა ჩივის, პირსაც ირადებინა? მოდით შეიტყუთ რასედა არის ამისთანა გაბერლობა, მტონია უფრო იმაზედა რომ თავი მაღლად დაუტკონათ: მე ვარ მსოლოდ აქა, აქ ხაუურველი ღ ჩემი ხწორა აღარაინალო. უბრალოვო თავის მოყვარულობის ამხარტავებო. ესლას უნდა ყოფილიყო უფლის ქტევა ღ შესობა, ყველასთან, ხიდაბდე, ყველასთან სიყვარული: მტერსაც კეთილი უყავიო. დაილოცოს იგი ძველი დრონი, არამც თუ გაიბერებოდნენ, მაშინათვე პირში შეეპოდა ერთი მეორესა: ეს გითქვამს ჩემსედა, ამასედა გემდურო. თუ სიძაროლე მიუძღოდა, იქვე გადუწვევტა ღ თავს გაიმა-

როდესაც, თუ არა ღ იხიცი ჰინში შეეპოდა. უარი
 არ იქნებოდა, ხწორეთ, როგორც იყო ისეც ეტყობა.
 კარგი ჰინ შედგებულ იქნა, არა ხსუბი მინახავს,
 ამისთვის რომ, უარი არ უთქვამსთ არც ერთს ღ ხისწო-
 რისათვის მოსვლიათ ეს ამბავი, თვინიერ გინებისა ანუ
 ლანძღვისა. აი ჩუქნი ძველი მართებული კაცნი როგორც
 მასხომს. ესეც იყო რომ, დიდ შოთავამდისინ აღარ მი-
 უშვებდნენ იმათ. ყოველის დონისძიებით ეცდებოდნენ მა-
 ლე შეერიკებისათ ისინი. ისინიც სიამოვნით გადაეხვეოდ-
 ნენ ერთმანსერთსა ღ მახუან ასეთი სისარული მოსდებო-
 და, რომ რაღა მოგახსენოთ. უწინ ასრე იყო ღ ასლავი
 წელიწადების შემოწყრომას ღ თავილობა ერთმანერთისა.
 ბარაქლას ღვარძლიანო გულო! აი უწინდელი ხასიათი ღ
 ასლანდელი. აბა ასლან შეკათანხწოროთ: უწინდელი ხასი-
 ათი, უფრო კარგი ხასიათი იყო, თუ ასლანდელი? რას-
 კვირველია უწინდელი. ამასეად ბევრნი დამეთანხმებან.
 მამ ურიგო არ იქნება, ამის ქვემოთ ესეც ვსთქვამთ, ესე-
 ც ამისი ხატეუა. უწინდელი ჩუქნი დიდრონი კაცები
 თავის შჯლებთან, თავის გლეხკაცის შჯლებს რომ მოიწი-
 ტიუებდნენ ზურობაზედ, იმათთან ერთად დასსამდნენ ღ
 ერთად რომ გაატარებინებდნენ დროსა დიას მსიარულად
 ღ მახუან გლეხების შჯლებთან გლეხის ხასლეში რომ
 მსიარულებდნენ ზურობაზედ ღ ისეც მეპატრონეთ შჯლები,
 რა არის ეს, ასლი მიმართულებისა არის რამე? ამას ფე-
 კტად ვამბობ, თორემ მოკლე სიტყვით: მეფისა, თავადე-
 ბისა, ახსარებისა ღ გლეხი კაცის შჯლები ერთად იზ-
 რდებოდნენ განუერვლად. (*) თუმიცა გავითარებული, ანუ

(*) უკანასკნელის შედეგების შემდგომ ბევრნი დაჩნენ

განთლებული თანახმობა არა ყოფილა უწინ, მაგრამ რაც ბუნების ჭკუასა შეეფერება და უსწავლელობას, კარგი და კათილი თანახმობა ყოფილა მაშინ. უთუოთ ასეც იქნებოდა, ამისთვის რომ წმიდა სასაძების თქმასა აღასრულებდნენ წმიდად, უსაკლოდ. რითაც ესე დამტკიცება, ზეით ფაქტით ითქვამ მტრედ და თუ კიდევ გაკავებულთ ღაზარაკსა, უფრო ბევრსა ვიტყვიოთ, მაგრამ რა ერგება ამით კაცსა? გალყეული კვარცხის მგეტი სსუა არაფერი. ასა ვაი თასს, ძილი მოუვიდა ასაღს დროსა, ზღაპრად გაიგონა ეს ძველი ამბავი. ასალი ამბავი, ასაღს კაცს სომ არა, ასაღს დროსა. დმერთმა უშველოს, ამ დროს ჩინოვნიკების ამბავი ჩამოკარდა საიდგანლად: ძველამისა და ცხვარამისა, იმით გაწყობილსა ფორმებზედა რომელმაცა სახე გაუცხოვლა, სრულად გამოაფხიზლა და ბოლოს კიდევ გამსხიარულა იმითმა ფორმების ამბავმა. ძველამეს და ცხვარამეს ამისათვის დიდი მადლობა (!) რადგან ძველი ესე ამბები ჩუქნმა ლიტერატურამან კერ ითუხა ანუ ასაღმა დრომ, მამ უთუოთ ეს იქნება ჩუქნი ლიტერატურისა რამე, მაინც ასაღანდელსა ჩუქნას მდგომარეობასა როგორც ესლა ვსედავთ. არა კაცის ცხოვრებაზედ

ღარბებათ, რომელთაცკი ქქონდათ შემწეობა იმათგან. ესენი იყვნენ მეფეთ მასლობელნი თანამდებობითა. მაგრამ ვინაცკი შეძლება ქქონდათ საქართველოში, როგორ დადგებოდნენ ისინი იმ ხილარბებში. ყოვლის მსრიდგან ეწეოდნენ ყოვლის ფრითა. უწინ ასე იყო რომ, ვინაც რა გააჩნდა, ის იყო საერთო.

უნდა იყოს მიქცეული ჩუქნი ურადღება მომატებულად — უნდა იყოს კარგსა სხსიათზე ღ ამისთჳ ვზრუნამდეთ ყველანი, ამიტომ რომ კარგი სხსიათი დიდს გონებასედაც მეტია, არამდეთუ მოჩვენებულს ცსოვრებასედ. მოჩვენებულს ცსოვრება არის: უსნეობა, უსსსიათობა, როგორათაც ყმაწულები ზიზილზიზილებით მორთულს კეკებს თამამობდენს. ესლანდელი ჩუქნი ყოფა ცსოვრებასე ამასა ჭკავს. კარგსა დაწმენდილსა ცსოვრებასა მამინ მივესწეით, მამინ კარგია, მამინ ვიგემებთ, როდესაც ჩუქნი გონება სრულად განათლდება უნაკულელს სხსიათით. თუ ჰარა ღ ქარაიშუტობითა რა დადგება კარგი რამე რიგინი? გვმართებს რომ ჩუქნი გული გამოვისსნათ ყოელის მანქანებისაგან, აი მამინ ვიქნებით მართლად კანნი!

როგორ გვერნია? — იქნება ანგულარების შესამოსლით ვიყვნეთ შემოსილნი, როდისაც ხენაკებსა მოკვასამათ ძვირთვისისა ავეყულობითა, როდისაც ოც ღ ათის თუშნის კაბებითაც მოვირთვებით, სჩენისა ამალსა წამიხათვს, რა არის დაგინახონ: მე ვჯობივარ ყველასო, მე უკეთ მაცვიანო, ჩემი თქმანო ყველამ. ნამეტნავად მამინ, როდესაც რომ ლაპარაკსაც დავიწყებთ, მითამ განათლებისას, მითამ ამით გავითარებულნი ვართო. ერთის ცარიელის ქვაბ ქოთანში რომ გადავასხამთ გულისა ღ სულის გამოყენებულს უხარებელს სიტყვებს. ეს გვიხარის კიდევ ღ სინაზით ძლივს წარმოვსთქვამ ამას, როდისაც შინ მოვალთ ღ დივანზედ მივეკვებით გადასვენებულნი: ოჲ, რაჲკარგათ გაატარეთ დროგო უკაცრავათ თუ არ გახდდეთ, სკურველსა ნიშნს არ დაუსომთ ამ ლაპარაკს. მითამ იმ დროს

ანგელოზო თუ ეშმაკო? ჰილა იტყვის 'ვალებისს უფიქრელად აღებულსა ჩუწნენით. მალსა სტოლსეჲდ რომ დაგვსმენ ღ ჩაქუნსა დაარკუნებენ: აბა ვინ უმატებს ამ ღარდაკსა ვრაცის? ჰრაო, მამინ რა ვიჭნებით, ანგელოზი თუ ეშმაკი? მითამ რაო? ხიტყუა ეშმაკობა კარგი არის, ავი ნუ გვეონია. თუ რომ მართლსა ეშმაკები შევიჭნებით, ღაგარწმუნებთ არაფერში აღარ მოესტყუებდებით. თუ რომ ანგელოზი, სომ რალს ვთქუათ იმისათჳს! მამსადა-მე არც ესა ვართ ღ არც ისა, ვართ ჩუწნე ვუგებისა მო-თამაშე ემაწკლები: აღუუ, ნეგზე არ გვიკებინოთ! ახალი სიმიდირე გავიგონეთ რომლისამე ქართველისა, ღმერთისა ინებოს, ჩუწნს საზოგადოობას მიხტეს რამე შემწეობა ღ იმანაც ვუგებს არ დაუწყოს თამაშობა, ანუ უსარგებლოს მდინარესავითა, ღარს კლდეს შუა მომდინარეს არა გვან-დეს, თვალის სანსავად უტსო იყოს, ჳზაკი აღარ იყოს რუებისათჳს გახატანი. ვაი თუ ასე იყოს ღ ხაუკეთესო ხაუოთიერება ველარ დაითესოს ჩუწნსა ქუწყანასეჲდ?

მართლად, თუ ეს ასე იყოს, მოფით ეს მანინტ მოვი-გონოთ, საერთოდ ჩუწნის საზოგადოების შესწავენელად ღ სასარგებლოდ. ესე იგი: ყოველი ჩუწნი მეოთხედი შემოსავალი საზოგადოთ დავეოთ ღ ჩუწნის საზოგადო-ებისათვისვე მოვისმართო სასარგებლოდ იგი. არა უბრა-ლოდ—დიხს რიგსეჲდ, როგორც ახლანდელსა განათლე-ბულსა დროსა შეეიერება, ისე წესიერად, მოკითმინოთ. ცხოვრება ვი დაგვაკლდება: ან რა ძნელია, განსაზღვრული ცხოვრება კეთილია. ამას ერთსე ღ ორსე არ ვამბობ. ერთით ღ ორით არა იჭნება რა. ჳერ მთელს ჩუწნს

საზოგადოებაზე ვამბობ და მასუკან, თუ აშეთნი არ შეიძლება, ვინც სურვილი აქვს ჩუქნი საზოგადოების შექმნას იმათ დავიწყეთ. ძნელად წუ მივიღებთ, დიანს ადვილია.

— ჩემო მეგობარო, ეს მაინც ჩავატოთ ჩუქნის სალიტერატურულ უფროს ქალაქებში.

— არა, ეგეც არაფერი.

— ჭოო, ახლავი მიგვადი, უთუოთ ეს.

საერთოდ ჩუქნი ლიტერატურა როგორც ჩანს ზოგიერთების მიმართულება, უფრო მომატებულია ქართულის ენის ძალა დატანება, ქართული სიტყვიერება საუკეთესოდ გამოიყვანონ, მითამ სავსებოვს ლიტერატურის ენით სული შეუწყონ მას. ეს მიმართულება დიდათ მოსაწონია მაგრამ სწორეთ უნდა ვთქვათ, რომ იმათ ძალის დატანებაში, ის ზოგიერთი სიტყვიერება ანუ იმათი წერა გამოდის რ... ენის თვისება და არა ნამდვილი ქართული. იგი წერა, სმენას რომ მიიპყრობდეს რიგანათ მაინც, ანუ ახამოვნებდეს ცოტადენად, კიდევ არაფერი, როგორც იქნება საგანს გაიტანს, მაგრამ ამაშიაც მოკლებულია სასმენელი, თუ მწერალს თავისი დაწერილი თვითონ კარგი ეგონება, იმის მოხმარებას, ანუ იმის დასებს დიდია მოქონებათ და ლიტერატურისთვის ანა იქნება რა ეს არ არის ლიტერატურის ენა. ეს არის თავისათვის და იმისის მომხრეებისათვის დაწერილი, ესე იგი ჩუქნის ლიტერატურისათვის უსარგებლო სისარული და ამაო სახსარება... როგორც გვგონია ჩუქნი, ჩუქნი ლიტერატურა ენა უნდა იყოს ძველის სიტყვიერებითა შეწყობილი

რასედაც დავს ჩუქნი მუჭლი სიტყვიერება. კიდევ იმა-
სედა უნდა იდგეს, რომ ყოველი ქართული სიტყვა (*)
უთავილოდ მოისმაროს მწერალმა წერაში, ყოველი თავ-
თავისადაც, რომ არც ერთი სიტყვა ერთმანეთსა არ
ამარცხებდნენ და ყურის სმენას ედებოდეს სიჭევისავითა, ასე
საამოთა ერეკოდეს სასმელსა სიტყვა მუჭლა. ამიტო-
ყოველს ჩუქნისა ახლანდელსა სიტყვიერებასედა კარგი და-
ფიქრება უნდა, კარგი გარჩევა, თორემ თუ ამ რაგობასა
გადაედიოთ, ჩუქნი ქართული ენა აირევა, დაირევა, რომ
ყირლიზული ადღაბიზულია ემჯობინება. მითამ ვცდი-
ლობთ, მითამ მოწადინებული ვართ ჩუქნი ქართული
ანუ ქართული წერა უფრო ლამაზად ქართულს ენაში შემო-
ვიდეს, ესე იგი კარგს სალატერატუროს ენაში. აბა ბძა-
ნეთ როგორ და ვითარ უნდა შეგვისრულდეს ეს სურვილი
მაშინ, როდესაც რომ ხელგინებაში არა გუჩქნ ჩუქნი ენა.
შევიურებით, დაკვსდებით, რა ენაზედა დავიწყებთ ლაპარა-
კსა? საუბედურათ ჩუქნის ქართულის ენისა, სსუ ენაზედა.
აი ამით გვინდა გავაგრცხლოთ ჩუქნი ენა? უგაცრავად
ბატონებო, უგაცრავად ბძინდებით თქუქნ ენასთან. ნუ
გასწყრებით, თქუქნ მაგიერ პირი გუქნვის სირცხვილი-
თა. შიშით გძრწით, ჩუქნი მართებული პატრონანი ენა,
ის საკმაო სასიამოვნო ენა, რომელსაცა ენის ჩალაც ძლი-
ერი აქუქს არ გალასონ გაუკითხავად? არავის გაუგონის
ჩუქნი მუჭლეებისაგან ქართულს ენას რას ღირსებას აძლე-

(*) უმგზავსოს და ურიგოს სიტყვებსედა არ ვამბობ მე
ამის.

ვდნენ? ომში ძლიერია, შეუჩილობაში უცხო შემაქცევარია. საქმეში კარგი გამგებელია და ქვეშევრდებში მეტი დამატებობელი (*). აი ეს არის ჩუქნი დარბაისელთა ენა უწინდელისა; რომელსაცა ასლს უწინებენ წითლად შეღებონ უფროსის ჭიათრით; ხაუკეთსო საგნებით სავეს ქართული, თოვის მისანში ამოიღონ სასიყმდინოთ და გაწყობილი ქართული ღაზარკვი ანუ წერა ახლა უბრა დადსუ-ღა ათამაშონ, მითამ ჭანდრაყულად, მაგრამ უკაცრავად ბოძდებინ, ამათშივი მომწყვედუელან და სს... ძალდატანებით და ღანძლითა, ამისთანა ღაზარკვის დავარქვით კიდევ ხალიტრატურა ენა ვერობისა (!) ცხრილით წყალი ამოვიღოთ მდინარეგან, რა დადგება შიგა? ოქროს ვერცხლსა არ მოიტანს, ისეუ ჩაღაბულას. ისე ამისთანა კნიკლესებით არა გამოვა რა რიგინი არაფერი. ამასაც ვერ ვიტყვით, იქნება რაღაც გამოვიდეს ანუ რაღაც ენა გაკეთდეს. (რა არ გაკეთდება?) მაგრამ იტყვიან: უკეთესი სჯობია ცუდსაო. მართლა რომ ეს სიტყვა უფრო უკეთესი უნდა იყოს, მინამ რა.... ენის თვსებასე დავკვიარნეთ კარგსა კარგი მოაქვს და ცუდსა ცუდი, ღმერთო დაკვიფარე, ჩუქნი ნატილსანი ქართული ენა ცუდმა მეტყუწლებმა არ ამოიჭამონ, არ ვიცით რა უნდა გაუკეთონ ჩუქნს ენასა? გაკეთებულს რაღა გაკეთება უნდა? ვერ მიმხუდარან, არ იციან რა უნდა თქვან? გაკეთებაჲი არ უნ-

(*) მე ამ სიტყვას განსხვავებულს მნიშვნელობას ვამდეკ: ასეთი ძალადი და კარგი ენა არის ქართული, რომ აი ხად უთქვამს!

და ჩუქნს ენას — ჩუქნს სასოგადოებას უნდა სწავლა, მეცნიერება, რომელსაც მზათ გაკეთებული ენა, სრული მომზადებული მზა დასუდება. მაინც ვიდეე მჩუქნის, ამაღნი ხანი ჩუქნი უურნალები იბეჭდება, ერთს სტატია-სედ სელი დამიდონ: ამისთანა სხელი ქართული უერ არ დაწერილა? ქალ ვაიანის ჭ მირის ამბავი, თქუქნი დაიმაღნით. რასან აღარ დაუძლიათ, მითამ ჩუქნს ენას სხელი მიმართულება მისტენ, მარტო რუხულის ენის თუ-სებასე ვი არ უნდა დამყარუნ, უნდა სხუა გავითარებუ-ლი ენების მიმართულება შემოიტანონ, რომ რაც მოუხ-დება ჩუქნს ენის თუხებას, ის აზრი, ის გაწყობილობა ჭ ის სიტყვები მოისმარონ. ენა ენებიდან უბდა გაკეთ-დეს ანუ გაბრწყინდეს თავისთ მეცნიერთა! ანუ უოფი-ლა ჭ ანუ დღესაც მთელს ქუქნისასედა საღსმი. ამა ამის გუაღსა შეუდგით თუ იგივე ძუქლი ენა არ დაიდონ ჩუქნს სალიტერატუროს ქართულს ენასედა, ამასთუხ რომ უკეთები იგი არის ჭ გლეხ გატუხისათუხ კარტი გასაგო-ნი, ნუთუ სხუა ენები უცხო იყოს იმათთუხა ჭ ამიტომ ერთსედა იყუნენ მიმართულნი? მკონი: ჩუქნი ენის ძადაც უცხო იყოს იმათთუხვე ჭ ამიტომ ერთს აღარ ემე-ბოდნენ? თუ იქნება ჩუქნი ძუქლის წიგნებისა ძაღის გა-მოკრება, ანუ გამოტანა, ანუ გამოწერვა, მაშინ ნასავთ რომელს სალიტერატუროს ენას შეუდგებით, ანუ რა-მელს ენას დასდებთ სამწერლოში?.. მოდიო ბარემ ამ-სედაც მორიგება მოკასდინოთ: მრგუტე ჭ ამის სლოტე. გვანდა ერთგვარი საერთო წერა შემოვიდეს, რომ ჩუქნს წერაში არეულობა არა იყოს რა არავიერი. თუ ერთობრივ

ამ აზრზე არიან: ყოველი სიძნელე უნდა გადავიღოთ. მართალია ეს არის კარგი სარგებელი თავისა, ესე იგი ქართულის წყნისათვის. ჩემის აზრით ბევრ არის უბრალო რაღაც კობრჩხილა ასე, რომელსაც არა რაღაც სმა არა აქვს, არც ავი და არც კარგი მამასადაძე ვინაც სმა არა აქვს, იგიც უღიწნია ადგილისა. ზოგიერთების აზრით; მითამ ბევრე იყოს, ორის შემყერთებული, ეს ანუ უწ. ეს მართალი არ არის. ეს კობრჩხილა რაღაც ასე, მედიატორე სომ არ არის: ჩემის შუამდგომლობით მორიგდითო. ყოველს ასე თავისი სმა აქვს და თავისი ძასილი, ამ ბევრეს თავისი რომ არა აქვსრა, რა გამოა იმისაგან? — არაფერი. მამასადაძე უნდა გაჭქრეს კიდევ. კიდევ ამბობენ: თქვენს ანუ ამისთანა სიტყვებზედ, თუ არ დაესო თავზე, რაღაც დაზრანჭულად გამოითქმის ის სიტყვაო. მართლად რაღაც ანუ როგორღაც დაზრანჭულად იტყვიან ამ სიტყვას: «თქვენ.» ეს არის თავიანთი სურვილი, სხუა არაფერი, მაგრამ როდისაც დაიწყება, იქ დაზრანჭული არა გამოდის რა. წარმკითხველი დიან უცნოთ წაიკითხამს ამ სიტყვას: თქვენ. რა? უთუოთ ბევრე უნდა იჯდეს, დიდი საჭიროა? — არა: სულ არ არის ეს ბევრე, ვინაც მოუგონია, უბრალო ჭკუის ძალა დატანება ყოფილა, სხუა არაფერი. ერთს მოთხრობაში ისე იმ გუარათ მოხდა და ათასი ბევრე დაესო სიტყვებს, ბოლოს ის ათასი ბევრე რომ გამოირიცხოს. მონია შემსუბუქება ექნება ქართულს წერას? შემსუბუქებას ამაზედ გამობ, რომ ქართულს წერაში რავენი ქარაგმის სიტყვებია მოგონილი. რისთვის? წერის შემსუბუქებისათვის. ამ ქარაგმე-

ბის მოძღვრებებს მადლობა ეძღვნის, მაგრამ ბჯგუს მოძღვრებებს უმადურება, ამიტომ რომ ვერ პირველად უსმარია, უსარგებლო ჯ მოკრედ წერის გამძნელებელი იქნება, მითხრან ქარკემის სასისა: ბჯგუსთან ის სასიც გამოირიცხოს. ანა, ის უბრალო სასი სამს თუ ოთხს ასოს მოიკლებს ზოგიერთს სიტყვებში, რომლისგანაცა (*). წერა მსუბუქდება ჯ ქაღალდსაც ეკონომია ემატება. ჩუწნის წერისათვის ამ შესთხვევაში სსუა ენების სიტყვების მაგალითებს ნუ მოვიტანთ ჩუწნს ენაში, იმათ თავიანთი იტინ, ჩუწნ ჩუწნის წერის სიტყუწბისათვის ვითუქროთ. თუ მომატებულმა თავის სიეკარულმა არ შეკვიფრა, უნდა დავიყუროთ, რადგან ყოველის ფრით ამაოა იგი ბჯგუ კაბხსილა რადაც ასო.

ლ, ა, ვ, გ, ჰ, ზ, ძ, დაგვრჩა ამ შუდ ასოსეოდ ლა-
 შარაკი. ჩემის აზრით ეს შუდი ასო არას უშლის ჩუწნს
 წერასა. მხოლოდ ქართულის მწერალმაკი უნდა იცოდეს,
 რომ ეს ასოები თავის ადგილს მოისმაროს, მაგალ. ლ,
 ამ ასოს მაგიერთ სიტყუაში: თქვენ, ანუ თქვენ. უნდა
 ითქუას სიტყუა ასე: თქუწნ. ამისთვის რომ ყურის სმენის
 სიტყუა არის ეს გამოსათქმელი: თქუწნ, უბჯგუოთ
 ყური მიუზუარ კარგათ.

მოვიდეთ ასლა ითქუასთან, ჯ ანუ ამისთანა სიტყუწ-
 ბთან. ეს ითქუაც უბჯგუოთ ასე უნდა დაიწეროს ჯ არც:
 ითქვა უნდა იყოს. ვინაადაგან ეს უგანასენელი: ითქვა

(*) ის ზოგიერთი ქარკემის სიტყუწბი ყუწლა გლე-
 სმა კაცმა იცის, ვინცვი იცის ქართული წიგნის კითხუა.

აჩის სმენის დასამძიმებელი, თუ რომ ზოგიერთებს რა
ემძიმოს, ერთის გუარის წერისათვის, მაინც ასე უნდა
იყოს: ითქუა.

ასო ა, დასაკლისსა აჩას აძლევს ქართულს წერას, ვი-
თარცა: რა.ა.მ. რა დააკლდა, რით აწარალა წერას ამ
ასომ: ა? სულ არაფრით. არამც თუ აწარალა, უფრო
მოხსნადომი არის ეს ა, მინამ ი—რაიმე.

ესლა ზ. ესე იგი: იმისათვის, ანუ ამისთანა სიტყვებ-
ზე. ამ სიტყვაში: ვი ჩაუმატეთ ზ. მაგიერათ: იმისათვის
უკონომიო ასო დამატა ი, მაშინ როდესაც რომ არც
სმენასა იამება აგრე რიგათ: იმისათვის.

მართალია ასოს: კ, გლესკაცობა არა სმარობენ. სმა-
რობენ: ს, მაგრამ კარგი მცოდნე ქართულისა, ასოს კ,
არ დააგდებს, სადაცკი სჭირდა უთუოთ მოიხმარებს. მამ
არცაჩას ეს დაკვიძლის, ამისთვის რომ ნამდვილს ქართუ-
ლს ვინც იწავლის, უთუოთკი იხმარებს.

სადღაც ჩუქნის უკონომი წაუვიტისე ასოსათვის, რომ
იტყვიან: ჭო. ეს დიან კარგი ჯ კეთილი, მაგრამ გრძელად
ჭოი რაღათ იყოს? აი. აი, კარგი მოკუწთილი სიტყუა
ჯ კარგიცა გასაგონი. ეს არის რჩი ასო, ის ხამი. მამა-
სადამე წერის იკონომია სულ დაიბნა, დაიკარგა.

ვიდეკ შამსკვდა ამოკერა ქართულსიანს: რს! როგორ
თუ რს? რს, თუ რს? ჩუქნის ენის თხუბაში, დაგარწ-
მუნებთ, უნდა: რს! უფრო რბილი, უფრო ხუბუქათ ცა-
მოხსათქმულია ჯ უფრო ხამოც.

უკანასკნელის: ძასათვის, თუ რომ უცნოს ქუქნის
სიტყუათ მოვიხმარებთ, ძ ასოც უნდა მოვიხმაროთ

კითარება: ქაგტი ღ ანა ფაგტი, კითარება: ქორმა ღ ფორმა. ჭგავს რომ, უწინდელსა ძუჭლსა დროში რომ შემოუტანიათ ასო ქ, უთუოთ ქაგტი ჭქონიათ რამე დამტკიცება, რომელიც ესლა უფრო ეშესაბამება, რომ ეს ქ მოეისმაროთ, ასლნდელის წერის მისედევათ. ეს დახსენებულნი შჯდი ასო: ს, ლ, ზ, კ, ჭ, ჰ, ტ. წერას ან ამნელებს, ანც დასაკლისს აძლეკვს რასმე. ჩემის აზრით არამტეთუ ამნელბდეს ანუ დააკლებდეს—უფრო დააშუწნებს ქართულს წერას ღ ენის გამოლასპაკებისათა. მართალია ერთს რაშიმე გაკვირბნელებს საქმეს, მაგრამ არა ისე, როგორათაც იტყვიან: კარგი ფონია, მაგრამ ერთს ადგილას ასრჩობსო. პირუჭლი, როდესაც ანბანსა დახწერს მასწავლებელი, შვიდსა ასობ მეტსა დასომს, ღ ორი გერშოკის ტოლასაც ქაღალდს დაიჭერს სივრცეს, მაგრამ ანბანს, ანბანის წიგნში ერთი იქნება თუ გიდეგ მომატბუელს მოინდომებს. ამის იკონრომია დაუსაკლისია. ღ მეორე. ყმაწული რომ დაიწეებს სწავლას შჯდს ასოსა მეტსა სწავლობს ანბანში. ეს ცოტად მძიმეა ყმაწულისათჯს, მაგრამ როდესაც კი დაისწავლის, იმის წერას რაღა გაამნელებს? არაფერი. სსჭა აღარა შეეუჭზა რა ასარევი.

მე ამას იმისათჯს ვამბობ, რომ მეტი არეული წერა არის ჩუწნში მის ასოების გამო. ერთმა რომელიმანმე, თავისი ერთი მტირე შავი მისცა ერთსა გადასაწერად. იმან მოამბის გუალობასუდ გადაწერა. მსუგან მეორეს მისცა, იმან ცისკრის გუალობასუ. ღ შემდგომად დარჩა ამ ორს შუა, იმას კითხულბდა ისე იყო, ამას ასე. ბოლოს აგდემ ღ მეც ეს დაწერე მოსარეკებლად. მოდით დამიჯე-

რეთ, შირს ვაგოცოთ ერთმანერთსა ღ ამასუდ დაკითან-
სმით ერთმანეთი, თორემ ორსნი წელიწადიც რომ გავი-
დეს, კიდევ ეს არეულება იქნება, ერთნი ისე დასწერენ,
მეორენი, ასე. მაგრამ ამასაცკი ვიტყუით, ოღონდ რიგი-
ანათ, ერთ გუარად წაიყვანეთ საქმე თანსმობითა ღ რე-
გორც თქვენს გინდათ ისე მთავრინეთ, მეც მოგუწმბით
დიდის ხინარულით, მაგრამ მანტყი კარგათ გაშინჯეთ.

ეს მსაჯულება ასლას იქით დაუტეოთ, საკმაოა, ღ შემ-
დგომი ბოლოები გაუკეთოთ ამას ბოლო გაუკეთოთ, მა-
გრამ არა გასუშობული, უფრო რბილი ღ სწორე.

დავით ყიფიანი ამბობს ორს რასმეს ჩემსედ: თ. ა.
კან. მ. ჯ. ორბელიანი დაარწმუნა დ. ბაქრაძემ დრამატი-
კა სასარგებლო არ არისო, ღ შემდგომად ამბობს ქართუ-
ლის უბნობისას: ეს ღამარაკათ არ ღირსო. შირველი ქი-
შტის წაკვრა კეფაში ღ მეორე შირის მორიდება თავი-
ლობით. ამის მაგიერი პახუსი ამის ქვემოთ გადაუსდოთ
ი მე რას ვუბნები დ. ბაქრაძეს 1860ს წლის სექტემ-
ბრის ცინკარში: იცით როგორ მესიამოვნება თქვენნი გა-
რკვევა ჩემს ქართულს უბნობასე ანუ წერასე? სედავ დი-
მიტრი რას მოგვსწარ? ჩვენს ქართულს უფრნაღს ღ ერ-
თმანეთის წერილებსედ მეტეოდეთ გუფანდით თქვენსა
არსსა სრულსა, რომელითაცა დიდი მადლობელი გასლდე-
ბით ღ დიდათაც დამაჯალებო. ამით მეც მიხეზი მექნება
იქნება ჩემი აზრიც წამოვსთქვა, ანუ წარმოვსთქო სოლდე
ამ ღამარაკასუდ ახა კარგად დაფიქრდით, როგორ გაი-
გონებთ? სედავ დიმიტრი რას მოგვსწარ მეთქი? ამას რე-
გორცა გაიგონებთ, როგორ გაარკვეეთ? მამ ბოლოს რომ

დაიწერა: იქნება ჩემი აზრიც წარმოვსთქვა მეოქი? აბა ესეც შეიტყუეთ, რაზედ უთხარი, თუ გუფთმიხნობასა სხემობთ? მკითხველმა ისეი პარ უნდა გაიგონოს როგორც თვით უნდოდეს, ისე უნდა გაიგონოს, რაც აზრია შიგ, თუ გაქუსთ კელში დასაჭერი სულ თავში რომ ითქვა: გარგინათვს გარგი უნდა ითქვას ღ ტუდინათვს ტუდი, სწორე სზინდისი ამას გვეუბნება მეოქი? აი ეს აზის, ამის მეტი სსუა არაფერი. მაგრამ ამასაც ძალიან შორას ბძანდებით, ეს აზის საზოგადო სიტყუა ღ არა მსოფლობითი. თუ ამასაც თქუწნებურად გაიგონებთ, მიბძანეთ ამასაც გაგირეუწვთ. ამის შემდგომ, ნუკი გეგონებათ მე თქუწნი გარჩევისა თანასძა ვიეო? არა, როდესაც გონება გონებას მოსვდება, ძამის გამომხნდება. მეკი მოძიობდება თავი, მაგრამ თუ ესლა არა, შემდგომ ძანც გამომხნდება ვინმე ღ უელეში ჩავიდგებიან თქუწნი სტატისის განარჩევათ. სიძარბელეს ღ სიძტეუენეს ძამის დავინასავთ: ახქარებით სოფელი არ შქენებულა. (*)

(*) კიდევ გამოვიდა ქერელი ბექას კრიტიკა დავით ფიფინსე, მაგრამ ნუკი ეწეინება, ამძარტანებით ჰასუსს არ მიუგებს დარწმუნებული ვარ. ქერელმა ბექამ მეც არ დამაგდო უსიტყოდ: თავის სასელს ღ ძამისას იძისათვს აწერენ, რომ თავის გამომხენა უნდათო. ალექსანდრე ორბელიანები სუთანი ვართ: დავითის ძე, გიორგის, ვახტანგის ძე, ივანეს ძე, ღ ესტატეს ძე. ვის როგორ უნდა შეეტეო ავდენს სასელში, თუ არ ძამის სასელის გარჩევით? ქერელი ბექავ, ჰოლიციამი რომ მიძარტეენ სოფ-

პირსათნოებს ნუ მიჯანყებთ ამას, მართლად უცნო
 უდილობიანი კრიტიკაა დ. ბაჭყალიძის, ვინც რომ უნდა
 თქვას, ამისთან აუჩქარებელი, სასიამოვნო და დაუფერებე-
 ბელი, ნურავინ გაჯავრდებიან, კრიტიკა სწორეთ ისე
 უნდა: მთქმელსა გამგონე უნდაო. თორემ სეტი და ოლო-
 ლო რა კრიტიკაა. ისიც არ იცინა სად მოისმარონ, ოლო-
 მელს ადგილს უნდა ეს სიტყულები? სეტი არის გააგნე-
 ბული, გიჟი; დასაბმელი და სეპეკრა? ესეც რომ გეთქვათ
 სწორეთ სამების ძალზედ იქნებოდა ეს სამი სიტყუა. ახა
 ოლოლო რა სასარგებლო სიტყუა? რადენი სარგებელი
 შემოგვიტანა ამან? არ იცით სად და რომელს ადგილს სმა-
 რებდნენ ჩუქნი მამაპაპები: ოლოლო? დამარცხებული
 მტერი რომ მარბოდა: ოლოლო, ოლოლო დაუმახსებდ-
 ნენ. მეორესაც მშინ, რადესაც რომ მტერი დაუშირდა-
 შირდებოდა, კვლარ შეებოდა და თავმოკრიდებული წავიდო-
 და, მშინათაც უმახსებდნენ; ოლოლო... ისეც ვიტყუით
 ოლოლო, მაგრამ ომების შემთხვეულადსა უნდა გუან-
 დეს ის საგანი. თუ არა და იმ თქუქნს კრიტიკაში არც
გამარჯულება გიჩანსთ და არც თქუქნი მოპირდაპირის ვი-

მე, ჩემი მამის სახელი პოვესკაში რომ არ არის და მარ-
 ტო სახელის სსენებისათვის დამათრეკენ, რატომ მშინ არ
 გამოემსარჩლებით სოლომე? რაგორი ლიტერატურის ად-
 მინისტრატორი ყოფილ სართ? კიდეც ამბობს ქერელი
 ბეჩა: ფუელს აძლეკდენ რედაქტორსა ჩემი სტატეები დაბე.
 ჭდეო. მე იმედი მაქუს, რომ რედაქტორი კერძელემე
 ჩემს ანგარიშზედ არ იტყოდა ამას.....

სიძე გაქცევა. ვის უძახით, აღდგომს? ჩუწნი. მამა შავების
 ღმერთის ჩუწულაობა ასე იყო და ქართული სიტყვა აღდ-
 გოა კი სხვა არის... ჯერ ძილო და მასუკან სიზმარყოფა.
 ჯერ ჩუწნი მამაშავებისა უნდა ვიტყვოდეთ და მასუკან ვთქ-
 ვათ რამე იმათი. აკი სულ ამას განბობ: უნდა ვიწავლოთ
 ჩუწნი გულის უოთაცსოკრება მეთქი? — ისე უ. შეტოვდილო-
 ბა ცოტა, ასეთს შეტოვდილებათა სედეკენ, ვისაც ესმისთ
 და იცინან, სირცხვილით იწურებინან. ქართულის მაგიერათ,
 ატრუნგულას თამაშობენ.

მეორეთ, რომ ამბობენ: არა დირსო ლაშარაკათ. რო-
 გორც არის ჩუწნი ქართულის ენის თხუება, ისეც
 დაიწერა სამ რიგათ: საეკლესიო, დარბაისლური და გლე-
 სური. ეს არის მარტოვი დამტკიცება და არა ისეთი გარ-
 ჩევა, რომ ქართულს ენას უპირებენ გარკ... მითამ გა-
 არკვიონ, მაგრამკი გადანათლონ, არამც მონათლონ, რო-
 ძელიცა არც ღუთისათვის კარგი იყოს და არც ჩუწნი კა-
 ცისათხს. როგორც ერთი ჩუწნი ღვდელი, კნაისა ციცი-
 ანოკის დროსა, ვიღასაცა რომ მარსევედა, რომელსაც. ვერ
 შეატყო რომლის საწმუნოებისა უოთვიდაყო და წინ კმე-
 ვით მიუძღოდა ამ სიტყვით: ნა სიზდან დურ, ნა პასდან
 დურ, ჯანჯანდინ ღრთასი თურ (*) ამ ჩუწნს შატოხანს
 ქართულს ენასაც ისე არ უყონ ზოგიერთებმა. მონია
 მეტის თავის სიყუარულით და გარდამატებულის ამპარტ-
 ავანებით, ისინი ამას ვერა სედეკენ?

გაუხსრეკელი და წინ დაუხედელო თავის სიყუარული,

(*) არც თქუწნია, არც ჩუწნია, შუა ჯოჯოხეთისა.

ანუ შატბერისა, გონებასა როგორ სძალავ? გონებასა რო-
 გორ აჭრელებ და ყოველსა საგანს შენებურად როგორ
 აჩუქნებ? მეტი რა ვსთქუათ შენზე? ვისაც შენი ვნება მი-
 თუხებულა აქუს, იმის განსჯის დროსა რაც უნდა საგანი
 იყოს სულ ერთია იმისათუხ. იმას ვილა დააკრებინებს,
 ათიათასი დამტკიცება რომ გაუმდლონ: ეგ აგრე არისო.
 ნატვლად დაკრებისა, უფრო მაღალს სულტრე შედგებიან
 და თავისა ესრობდა ქადაგებას მოჭყეებისა ძამულობით, მი-
 თამ რაღაც განსხუაბულად უნდათ გამოიყურან თავიან-
 თის ფიქრით, ყოველი თავიანთის ფიქრით, ყოველი თა-
 ვიანთი აზრი. მაგრამ გონებისა ის სისწორე სადღა არის
 სიმღვრიეში ჭყუბადაბს... ლუთის გულისათუხ კარგი
 გონებისა უფრადღება მიაქციეთ თქვენს მართებულს ქა-
 რთულს ენას. ამას გულით ვამბობ, სხვა ნურა გვერებათ
 რა, ნურას გამოხატავთ თავში: კაფსა რაც სტკივაო იმას
 ჩივის ყოველთუხაო- როგორც ერთმა შეამცნია ამ ახლო
 ხანში ერთს წერას: ეგ ქართული წერა ბოღლამას მიეგ-
 ვანებაო. მეორის შემცნევა: აჭიჭყნილი ქართული ენაო.
 ამასე ბეგრი, ბეგრი არის სალაზარეო, მაგრამ დავიდუმი.
 მიბძნეთ? ხუცნი მეორე უურხანლი რისთუხ გამოვიდა, ან
 შირულდი რისთუხ არის? ყოველი სწორეთ არ უთხრან
 ერთმანეთს ვისაც რა აზრი აქუს, რომ ეს არის სელთ
 მძღვანელი ოსტატი უურხანლისა, მომძნათი იმის სტა-
 ტიებისა და დამწმენდი ყოველის თხზულებისა ამღვრეულ-
 ბისაგან, თორემ შირხათნობით არა გაკეთდება, არც
 უბრალო რაღაც განძნასვით. უთხარით სოლომე და ასე
 რიგათ უთხარით; ზდილობიანათ და სწორეთ, რომ კიდევ

ისიამოვნოთ ერთმანერთით. აი მაშინ იქნება მართებული დარბაისი და დამკვიდრებელი ქართული წერა. მე ეს შეეშენიე არის მწერალს (*). იქ შეტომა და მიკერძოვა იყო ზოგიერთი, მაგრამ ასე კარგათ რიგინათ იყო, რომ აღარ დავიყრა, ისიც მაშეწონა, არამცთუ იმისი სრული წერა. სწორეთ უნდა ვსთქვათ, რომ ის წერა არის გუარს სხეულიანი ქართული ძუძული უბნობა და მწერლობა. მაგრამ მარტო იმ ერთს სტატიაზე ნუ დავეფუძნებით ჩვენს, ვნახოთ კიდევ განჯეუება იმისთანა წერას, თუ ისეუ გადახატავს, ან ბოლოდამას გააკეთებს, ანუ დაკარწისებული ფესვებით ასტიჭენის ქართულს ენას. მოუცადლოთ, ბოლო რა იქნება? თუ ჩემნით შეიწინარებს, იმ ქართულს ენას მიჭეუებს, მაგრამ ნურც გამძვარტანდება: ნურც თავის სიუყვარული შეიპყრობს, ნურც ინტრიგებში გაერება, ნურც არაუის მიჭეუებას შეუსაბამოდ და ტყუილებსაც მოერიდოს... დადგეს იმ გზას და ქართული ენა ჩადგეს თავის რიგშივე. იმედია თავის რიგში ჩადგეს, მაგრამ უნდა კიდევ განვახადლოთ და რომელსავე მოპირისპირებს მოვარდნოთ. აი როგორც ესლა წარმოუდგენთ კიდევ მაგალითსა იმის განსაზღვრებად; გლეხი კაცი იტყვის: სიხსლი ყელში მამადგაო, ჩემთან საქმე არა განჯეუებს რა, თორემ ამის შეტოვი დონე აღარა მაქვს. დაარბაისელი იტყვის: მოთმინებისაკენ გამომიყვან, დამეხსენ თორემ ერთს უბედურებას შევიმთხვევითაო. გლეხი იტყვის: იმის კაი კარობა ყელში ამამდისო, მეც მათგანი უნდა გადაუსადო. დაარბაისელი ი-

(*). მე იმის სხეულს არ ვაპბობ, გულა შეუტყობს.

ტყვის: მე იმისგან დაკლებული ვარ, მშვიდობიერი მადლობა უნდა შექმდეს. და სხვა... სულ რომ ესე მოვეუწოთ, სულ გაირკვეტა ორივე ღაზარბი ასე, მაგრამ დამძიმდება, შორს წავა და მოსაწყენი იქნება. ყური რომ დაუგდოთ, მართალია ორივე ერთია, მაგრამ სიტყვის სმარება იმათ ღაზარბის დროს სხვა რიგია. მოკლე სიტყვით ასეა და გრძელია ღაზარბი ადრევე ვთქვით, ესე იგი საეკლესიო დარბაისლური და გლეხური. სულ ასე დიდში და მცირეში ღაზარბი თუ რომ ადარ არის, სამი მანტი იყო.

სად არის საქართველოში იადონი!... იმის გვერდნი ჯერ არ არის გადაჭრილი, დროეი არის გამოიხილოს. მფრინულთ ყრიათელი ყულღან ისმის. ვახლო ეს შესხმა ვის ეკუთვნის, ამის ჭაზრსა ვინ აიღებს? ცოდა არ არის ესლა შორსა გზაზედ იყო შენ—შენ კაცის ტულის გამოთქმელი სინაღლისა, შენ ჩუტნო საქართველოს უზადო პოეტო, ყმაწვილო კაცო, თავადო ნიკოლოზო პართაშვილო! იმ დაუღუპულს გზაზედ იდგე, სადაც სანატრელი ნიმათელია, მხოლოდ იქა? ჯერ არ იყო დრო: გეშინება კაცლო შენ, რომელმა მსჯულებმა წაიღო ეს შენი სხივ მოსხმული, ნათელი სული პოეტობისა? აგი ძლიერ ჭეღობდა, პატრონობდა, მის დაწმენდილს სულსა შესასა? არა მეორის ანულოზის ვისიმე მარჯულსა შეესებოდა მის, განგებულება, განგებულება? ვძრწი და ვფრთხილობ, სწორე სიტყუა კვადრ მითქუმს ამისათვის განგებულება... მაგრამ ამისიგი ნება გვქონდეს, რომ ესლა იყო დრო, ესლა სრულსა ჭაზრსა აიღება პოეტობისას ის! ესლა მის პატარასა ღამისა თავზედ.

მამულისა ზოგტების ბრწყინვალესა ტვირტვის დაადგამდნენ, კარგი ქართულთ წინარის ქალებითა, მოწიწებით ქოყრძალულნი, იგი შჯანი მამულისა. შენ ქართულების მომავლო დიდო ზოეტო! მანტ რაღაც უნდა იყოს, შენა წევსარ უნაკლელოს ზოეტების საგალობელს კუბოს ჩანგში, რომელიცა გენიის ღმერთა შენს ძილსა მშჯდობასა უაღრესებს შენსა მიღულებულს თქალებს ჭკოცნის უმანგოს და წრფელის-გულით. ას! უდროეო ესე ძილო. ესე მშჯდობა... ასე ბედგრულო შენ უბედურო! ობლობის ტრემლსა ისრცხს, შენს საფლავზე საქართულლო...

მეორეთ მოსაგონად გვიტარეს, გონისა ასლა სსჟა ზირომა, მაგრამ სიტყუა მშჯდი, მითამ ასლანდელის დროისა არ იყოს გუდიანების სტატია, სდილობისა და მშჯდობისათვის მეც ასე სდილობიანათ მამისსენებია. გისაც რეინის ქალები (მაგალითად იტევიან ამას) ავებებზე შეუსხამს, ვისაც რეინის ჯოხი აუღია კელში და კუთხითი კუთხად დაღას, იგი სედავს რაებია, თორემ ვინ რა იცის? იგი სედავს შჯდსა მომავდანიებულს ცოდუასა თავის გადგმულისა ავსუშბითა, რომლებიცა მოიღსენენ უსირცხვილოთ. ნუ ვიტყვით ამას, არ არის ასლან დრომსა? ვინც იმ სტატისა აზრი შეიტყო, ბევრმა თქუა; ესა და ეს არისო. ვინც იცის ჩუქნი ქუჭენის შინაგანი სამდვილი მდგომარეობა, მალე დანახავს იმის წკრალმანს ამბავს იმ სტატიაში და რომელთაც არ იცინან არაფერი და მსოფლოდ გარედან სჯიან, იმათთვის ბნელია ყუჭლა. უნდა კელს ავლებდეს მწერალი დროს, ის დროს უნდა შეუწიოს და საღსის თუბებითა სწერდეს. არამც თუ მარტო წერა—

ყოველი საქმე ასეთ. ეს არ არის ახალი ამბავი. ეს არის გამტაცდილებით დამტკიცებული. ამისთანა მართებული ქუჩისკანა მოიბირებს ანუ მოაბრუნებს გადარჯულებულსა კაცსა და სწავლის გზასეუ დააყენებს. იმ თავიდაცნა აქამდის წვრილად ვიცი ჩუქნი ლიტერატურისა მომდინარეობა, როგორც დაიწყო. ან იმაზე მოხუცი ყოველი საფურსე როგორ შეიმუშავს და ან ხალხი როგორ მოიბირებს. ამ გამართულსა საქმეს კელს სტატებდი განათლება და ისე მოინძვრებდი როგორც შენ გინდოდა. თუ არა და ნაცულად ამის მითრასი და უკარგუნები დაუშინე, სრულიად დაფუძე და მსუგან მოჭყეე ამენებს ნელა, ნელა კეროზის წესზედ. მამსადამე ვერ მიმსდარან ახლანდელსა ჩუქნსა დროსა, რომლის მსრიდგან დაეწყოთ. როგორც სხულებს უნდოდათ, დროს მიხედვით, ის იყო ჩქარი და თუ განათლებასაც მხარი მოება, ესელა შორს იქნებოდა ჩუქნი ლიტერატურის საქმე... მაგრამ ახლა რაღა გაეწყობა? ისე არ მოემართათ კელი, ანუ არ მოემართებს. როგორათაც იტყვიან: კაცი ბჭობდაო, ღმერთი განაკებდაო. მართალია. მაშ რასან ასე მოხდა, ჩქარა მაინც მოეშუტე ჩუქნი ლიტერატურა, უთუოთა სწავლელსა მიუხვევი, თუმიტა გვიანდება. მანამდისინ ჩუქნი შეძლება ვიჭონიოთ აქლემისა. ამის შემდგომნი ვერ მიმსუდარვარ, არ ვიცი ჭეშმარიტად ვინჩუქნი: ზოგიერთები ჩემზედ რათ ფიჭობენ, დიდების მოყვარე ვიყო მე? ნუ დამიძალავთ. იქნება ჩემს თავს მე ვერ ვსედავ, რაზედ მატყობთ? მეორე. მართალია სწორეთა ვთქვი ჩუქნს უყურნალზე: თლლლლ იუოს მეტა და სხუა.... აქ რა აზრი გაიგონეთ მეზე?

ისე უბრალო დიოთონის სიტყვით გიტყვოდი, თუ იქ აზრი იქნებოდა რამე. ღ მესამე ამასაც მწამობენ მე: ოღონდ ქართული ეს იყოს ღ რაც უნდა იყოს სულ ერთია იმისთვისა... ალვიარკებ, რომ სწორეთ ასე ვთქვ: მაგრამ იმ რაც უნდა იყოღგან თავის დროზედ ნათელი გაზი აენთება მეოქი!... მეც ესა ვთქვი. ჩუწნი ყურნაღისაც აზი-სთანა აზრზე გიტყოდი. აბა ასე აზის ბრუნდე გაგონება ღ უძიზედოდ რაღაებისაც გაკეთება.

მგონია ისტორიის მსარებაც გადაგვიკრეს, თუმიცა არა ცხადათ, მაგრამ მისასკედრია. ზრგიერთს სტატიაში მე რომა ვსთქვ: იქნება ისტორიისათვის გამოდგეს. მეოქი. იმათზედ თქელს ის სიტყუა? ის მწერალი ჩემს არა სი-მართლეს ამბობს ღ ამასთან იტუვის: თორემ გამომხდე-ბაო. ესლა უნდა მითხრათ, გუღში რა გაქვსთ ღ მეც მათქვეინოთ, თორემ შორს შეკიდება რა რიგია? ჭეშმა-რიტად, არ მეწეინება, გაკმტყუნდე. ოღონდ ზრდილო-ბიანათ მითხარით. ეს რჩევა დიას კარგია. მაგრამ ვის დაგაჯერებინოთ, ამისთანას თავმოყუარულს ამბარტყანს დროში? მამ როგორც გიწირავსთ, კიდეც ისე სწირეთ ღ ლოცუბ კურთხევაც იმისთანა ბძანეთ, ოჭ, რა რიგათ მო-გისღებათ?... სულ დრომ იცის ყუწლა, როგორათაც ერ-თმა სულმწითემ სიზმარი ნასა, მთელი ქუწყანა მეღებით სავსე. სიზმარი აუსხნეს: მეღების სასიათი მიეტემათ სუ-ღერთიან საღსსაო, აუსდა. კარკა სანი რომ გამოვიდა, კიდეც ნასა სიზმარი, მეღებით ქუწყანა სავსე. ამისიც ახდა, რომ მთელს საღსს მეღების სასიათი მიეტათ. მერე ნასა: სიზმარში—კრავით იყო ქუწყანა სავსე, ესეც ახდა.

რომ სრულიად ხალხს კრავის² თუხება მიეცათ. დაწყნარდა ქუჩყანა, გასწორდა ყოველი საქმე, რომლისაც რუსთაველის სიტყუა მოვიტანათ აქა, როგორი დიდი აზრია, ნამეტნავად ამის უკანასკნელი ტრიქონი!... (უკანასკნელს ვუფხვავს ტყაოსნის დასრულებამია, მეფეები რომ გაიყარნენ ავთანდილის ქორწილის შემდგომ:)

«ყოვლთა სწორად წყალობასა, ვითა თაჲვლსა მოათაოვდეს,
«აბოლქვირენი დაამდიდრეს ღ გლასაკნი არ ითხოვდეს,
«ავთა მქნელნი ჯამინეს, კრავნი ცსუართთ, კერა სწოვდეს,
«შიგან მათთა საბრძანისთა, თსა ღ მტელი ერთგან ჭხძო-
ვდეს.»

ესეც შესამცნევიან, რომ მთელს ქუჩყანას სამ სამეფოდ ჭყოფს შოთა რუსთაველი ღ მამინ იგი მეფეები ასე ასწორებენ ყოველს საქმეს, რომ თსა ღ მტელი ერთდ ცხოვრებენ ტკბილად—კაცი ბორბტი ღ კაცი კეთილი. ყოვლის კეთილით აღორძინებულთა მთელი ქუჩყანა, სადაც ნაკლულეკანება არაფრისა აღარ არის ღ ხალხი ფუფუნებს უმანკოების სიმდიდრით: კრავი ცსუართთ კერა სწოვდეს.... ნუ მოვიწონებთ საქართულს მუჭლსა დროსა? მამ რა არის, თუ ახალი მიმართულება არ არის ეს, რომლისათვისაც თაკს ივლიან ბეკრი ახლანდელი გამაჩენილი მწავლეული კაცები? მაგრამ საწყადელი შორსა გდია. კაცობრიობის კეთილმდგომარეობასა მამინ უფრო ზრუნვიდნენ მუჭლი ქართულები მინამ ესლა. თუ ახლანდელი განათლების მტირედი მინც სტოდნოდათ რამე მამინდელთა

წრფელთა ქართულებსა, ესლს ჩუქნი კაცობრიობა დაწინაურებული იქნებოდა! რუსთაველი ნამდვილის საქართველოს ცხოვრებიდან დასწერდა ამ ლექსსა, თორემ ის აზრი არ მოაგონებოდა გაეღეჭსა? მაინც ისტორიით ვიცით, მეფე თამარის დრო იყო დიდი ბედნიერი დრო საქართველში!... ამის შემდგომ რა დროში ვიმყოფებით ახლს ჩუქნსა? მგონია სწავლისა და ამხარტაუნებას დროში? მართალია სწავლს დიდი არის ესლსა, მაგრამ ამხარტაუნებას სძლეოს. სადაც ანუ განუსომელი ამხარტაუნება, იქ ვერავის დაჯერებინებთ ახლანდელს დროს მისეფით: ღანძლით კრიტიკა უსდელლობა არისო. მოვა დრო, რომ ესლანდელსა გამოჩენილთ კრიტიკოსებს ძლიან შერისხუნს, არა იმათ ღირსეულსა კრიტიკებსა, მხოლოდ იმათ ღანძლიანსა, მაშინ როდესაც ტებილი და კეთილი დრო მოვა, რომელმანცა ანდერძსავით დაგვიგდო და ლექსათ მოგვცა იმ სწორ უზოვარმა კანძმა!... კაცობრიობისათვის რა უნდა იყოს საჭირო? — თსა და მკელი ერთგან სმოედეს!...

თ. ალექსანდრე ვასტანგის ძე ვ. ორიკლიანი.

ს. ტახანშელას, 14 ივლისს. 1863 წელსა.